

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

EVA BUZAITĖ

DAILĖS (specializacija grafika) studijų programa

ISTORIJS REMINISCENCIJOS

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas:

Prof. Vaidotas JANULIS

Recenzentė:

Dailininkė, grafikė Vaiva Koveraitė

Šiauliai, 2020

UNIVERSITY OF ŠIAULIAI
INSTITUTE OF EDUCOLOGY

EVA BUZAITĖ

FINE ART STUDIES (specialization: graphics) program

HISTORICAL REMINISCENCES

GRAPHIC WORKS CYCLE

MASTER THESIS

Supervisor:

Prof. Vaidotas JANULIS

Reviewer:

Artist Vaiva KOVERAITĖ

Šiauliai, 2020

SANTRAUKA

Buzaitė E. kolekcijoje „Istorijos reminiscencijos“ : Dailės (specializacija grafika) magistro darbas / vadovas prof. V. Janulis; Šiaulių Universitetas; Edukologijos institutas – Šiauliai, 2020.

Pinigai, kurių istorija siekia bemaž tris tūkstantmečius, yra viena populiariausių žmonių ūkinių santykių palaikymo priemonių. Jie eina iš rankų į rankas, keliauja tarp genčių, valstybių, regionų. Pasaulinė pinigų istorija, apimanti visus žemynus, civilizacijas, imperijas, valstybes, sunkiai aprėpiama. Pinigų tema visada ir visur paini be galo sudėtinga. Pinigais, nuolat naudojamės, džiaugiamės jų teikiamomis galimybėmis ar liūdime dėl jų stygiaus. Tačiau retai atkreipiame dėmesį kas vaizduojama ant turimų banknotu.

Baigiamąjį magistro darbą sudaro teorinė rašto dalis, kurioje nagrinėjamos pagrindinės pinigų atsiradimo aplinkybės, kodėl žmonėms prireikė popierinių pinigų, kokia popierinių pinigų pagrindinė funkcija. Rašto teorinėje dalyje nagrinėjama kada ir kodėl Lietuvoje atsirado nacionalinė valiuta. Aptariami banknotus kūrę dailininkai, kūrybinis procesas, popierinių pinigų grafiniai elementai. Pagrindinis dėmesys rašto darbe skiriamas ant kupiūrų esančioms asmenybėms, taip pat reverso pusėje vaizduojamiems istoriniams objektams.

Kūrybiniame darbe šešios gerai žinomos Lietuvos asmenybės vaizduotos ant lietuviškų banknotų nuo 1991 iki 2016 metų. Šios Lietuvos labai nusipelnusios asmenybės kilusios iš Žemaitijos krašto. 2019 metai buvo minimi kaip vietovardžių metai. Vietovardžiai neatsiejami tiek nuo geografinių objektų tiek nuo juose gyvenančių žmonių.

Pirmojoje interpretacijoje vaizduojamas Žemaitės portretas kuri buvo vaizduojama ant vieno lito averso banknoto, reverso pusėje vaizduota Palūšies bažnyčia. Antroji kompozicijoje vaizduojamas ant dviejų litų banknoto buvęs Motiejus Valančius, reverse – Trakų pilis. Trečiojoje kompozicijose ant dešimties litų kupiūros S. Darius ir S. Girėno portretai kartu su reverso pusėje esančiu Lituanica lėktuvu. Ketvirtoje - vaizduojamas Maironis ir J. Zikaro skulptūra „Laisvė“. Penktojoje - Simonas Daukantas ir Vilniaus Universitetas. Darbų kolekcija užbaigia šeštasis darbas – Vidūnas ir Klaipėdos švyturys.

Darbų kolekcija „Istorijos reminiscencijos“ sudaro šeši kompiuterinės grafikos darbai atspausinti ant tentinės medžiagos, atlikti naudojant Adobe Photoshop kompiuterinę programą, formatu 1000x12000.

SUMMARY

Buzaitė E. Historical Reminiscences: Fine Art (specialization Printmaking) Master's Paper / Supervisor Prof. V. Janulis; Šiauliai University; Institute of Educational Sciences – Šiauliai, 2020.

Money, which has a history of about three millennia, is one of the most popular means of maintaining people's economic relationships. It goes from hand to hand, travels between tribes, states, and regions. The global history of money, involving all continents, civilizations, empires, and states, is difficult to cover. The theme of money is always and everywhere extremely complicated. We constantly use money, enjoy the opportunities it provides, or are sad because of the lack of money. However, we rarely pay attention to what is depicted on the banknotes we have.

The final Master's Paper consists of a theoretical part, which deals with the main circumstances of the origin of money, the reasons people needed paper money, the main function of paper money. The theoretical part of the paper examines when and why the national currency appeared in Lithuania. Banknote designers, creative process, and graphic elements of paper money are discussed. The main focus of the paper is on the personalities on the banknotes, as well as the historical objects depicted on the reverse side.

In the creative work, six well-known Lithuanian personalities are depicted on Lithuanian banknotes from 1991 to 2016. These honoured personalities who have done a lot for the good of Lithuania, originated from the Samogitian region. The year 2019 was referred to as the year of place names. Place names are inseparable from both geographical objects and the people who live there.

The first interpretation depicts a portrait of Žemaitė, who was portrayed on the obverse of one litas banknote, with the Palūšė church depicted on the reverse. The second composition depicts Motiejus Valančius who was on the two litas banknote, and Trakai Castle on the reverse. In the third composition, there are portraits of S. Darius and S. Girėnas on the 10 litas banknote, with the Lituania airplane on the reverse. The fourth one pictures Maironis and J. Zikaras' sculpture "Freedom". The fifth depicts Simonas Daukantas and Vilnius University. The collection of works is completed by the sixth work – Vydūnas and Klaipėda Lighthouse.

The collection "Historical Reminiscences" consists of six computer graphic works printed on tent fabric, carried out using Adobe Photoshop computer software, in the 1000x12000 format.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. PINIGŲ ISTORINĖ RAIDA	
1.1 Popierinių pinigų atsiradimas.....	8
1.2 Lito įvedimas atkūrus nepriklausomybę.....	12
1.3 Lito banknotų kūrimas ir gamyba.....	14
2. ANALOGŲ ANALIZAVIMS.....	38
3. KOLEKCIJOS KŪRYBINIAI IEŠKOJIMAI.....	40
4. KŪRYBINIO DARBO APRAŠYMAS	42
IŠVADOS.....	46
LITERATŪRA.....	47
PRIEDAI.....	50

IVADAS

Darbo temos aktualumas. Banknotai – tai ne tik mokėjimo priemonė. Visais amžiais nacionaliniai popieriniai pinigai buvo ir yra neatsiejama tautos kultūros dalis. Vykstant nuolatiniams istorijos pokyčiams, kiekviena valstybė ryžtingai siekia įtvirtinti savo nacionalinį tapatumą. Nacionaliniai pinigai ilgam išlieka visuomenės atmintyje, taip sergėdami jos tautiškumo šaknis. Banknotai – lyg kalba, kuria susikalba ne tik individai, visuomenės grupės, tautos, bet ir žmonijos kartos.

Iš pirmo žvilgsnio banknotas – tik keturkampis įmantrus popierėlis už kurį perkame daiktus, atlyginame už paslaugas. Tačiau tai kur kas daugiau – jame vaizduojami reikšmingi nacionaliniai vaizdai, žmonės, ornamentai.

Pinigai be savo visų apsauginių detalių yra tokie patys meno kūriniai kaip ir galerijose kabantys paveikslai. Nuo pirmųjų dainininko eskizų iki ranka imituotų spaustuvo linijų. Lietuvos banknotus kūrę menininkai prisidėjo prie didelės istorinės vertės ir sukūrė meno kūrinuose kuriuos kažkada vadiname savo nacionaline valiuta. Tačiau laikas eina ir litą išstūmė euras. Kas liko neatiduota bankui, buvo užmiršta kažkur stalčių kampučiuose, kolekcininkų kataloguose ir mūsų atmintyje.

Lietuvoje oficiali valiuta – litas pradėtas naudoti nuo 1993 m. birželio 25d.

Nuo 1991 ant įvairaus dizaino 10 litų banknoto vaizduojami S. Darius ir S. Girėnas, ant 20 litų – Maironis, 50 litų – J. Basanavičius, 100 litų – S. Daukantas, 200 litų – Vydūnas, o 2000-iais buvo išleistas ir 500 litų banknotas, kurį puošė V. Kudirka.

O. Strikulienė (2014) teigė, kad „Litas pirmojoje ir antrojoje Lietuvos Respublikoje išbuvo tik 40 metų ir 10 mėnesių. Išgyveno maždaug pusę žmogaus amžiaus. Ir bus nužudytas. Tačiau galime sakyti, kad Lietuva kaip nepriklausoma valstybė buvo išdidi ir ori tik apie 40 metų. Pirmąkart jos orumas buvo prievarta sunaikintas. Antrąkart tą orumą lengvabūdiškai atidavė. Nutarusi, kad litas - tik paprastas popiergalis ar pigaus metalo moneta. Lygiai taip pat kaip švarkuose keičiamos sagos ar batų raišteliai.

Darbo objektas. Popierinių pinigų grafiniai elementai.

Darbo tikslas. Priminti apie žymias Lietuvos labai nusipelnusias asmenybes kilusias iš Žemaitijos, išskirti jas pagal vietovardžius. Sukurti kūrybinį darbą remiantis šia medžiaga.

Darbo uždaviniai:

1. Teorinių šaltinių darbo tema analizė;
2. Darbo koncepcijos formavimas.
3. Vizualios informacijos (analogų) rinkimas;
4. Idėjos generavimas, eskizavimas, maketavimas (pasitelkiant kompiuterines programas);

5. Vieningos stilistikos formavimas kolekcijos darbuose;
6. Remiantis darbų kolekcija išsamiai pagrįsti bendrą kolekcijos idėją ir pateikti jos kūrinių analizę.

Darbo metodai Informacinių šaltinių analizė, sisteminimas, analogų analizė, eskizavimas naudojant kompiuterines programas, apibendrinimas, kūrybinio darbo atlikimas.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalba, įvadas, 4 skyriai, išvados, literatūros sąrašas, 6 priedai , 6 kompiuterinės grafikos kolekciniai darbai, kompaktinis diskas su skaitmenine darbo versija.

1. PINIGŲ ISTORINĖ RAIDA

1.1. Popierinių pinigų atsiradimas

Žmonės prekiauja (mainosi) tam, kad parduotų tuos daiktus, kuriuos vertina mažiau, o įsigytų tuos, kuriuos vertina labiau. Prekiauti skatina nauda.

Laikais, kai žmonės vertėsi medžiokle ir rankiojimu, jie apsirūpindavo viskuo patys. Iki pinigų atsiradimo žmonės turėjo pasitenkinti kitais mokėjimo būdais – dažniausiai jie keisdavosi daiktais. Tik bronzos amžiuje žmonės išmoko pasigaminti geresnių įrankių ir ginklų. Amatininkai gamina ginklus ir įrankius, medžiotojai jais medžioja. Atsirado vis daugiau prekių, kurios tiko mainams. Tačiau ši sistema veikė anaipol ne be problemų: norintis išmainyti mėsą ar daržoves, turėdavo greitai rasti interesantą, kad jo prekės nesugestų ir neprarastų vertės. Todėl žmonės netrukus pradėjo naudoti specialias mainų prekes, kurių visi geidė ir kurios galėjo ilgai išsilaikyti. Svarbia mokėjimo priemone tapo gyvi gyvūnai, vadinamieji galvijų pinigai. Tačiau jaučiai, karvės ir avys sukeldavo šiokių tokių sunkumų: ką daryti tam, kas nori įsigyti tik pora prieskonių ir, žinoma, neketina už juos atiduoti savo avies? Prireikė mažesnių ir lengvesnių pinigų.

Turtinga savo istorija viena iš seniausių pasaulio valstybių – Kinija gali pasigirti pirmaisiais popieriniais pinigais.

S. Sajauskas (2010) teigia, kad be kitų svarbių žmonijos išradimų, sukurtų Senovės Kinijoje (šilko, parako, porceliano), svarbią vietą užima popierius ir poligrafija. Valdant Sungų dinastijai (960–1280), Kinijoje kilo kultūra, švietimas, buvo steigiamos mokslo akademijos, pagyvėjo prekyba su Indija, arabų kraštais. Trūkstant metalo variniams pinigams, juos pakeitė popieriniai pinigai.

R. Jokumaitis (2012) teigia, kad pirmasis žinių apie šiuos neįprastus pinigus europiečiams pateikė garsus Venecijos pirklys ir keliautojas M. Polas (1254 – 1324). Kartu su tėvu ir dėde 1271 m. Iš Venecijos jis išplaukė į Aziją. Kelionė truko 24 metus. Per Mažąją Aziją, Persiją, Afganistaną, Pamyrą nukeliavo į Kašgarą, o iš ten vadinamuoju Šilko keliu – į Šiaurės Kiniją. Po to per Gobio dykumą pasiekė Pekiną. Kinijoje gyveno 17 metų. Visą tą laiką prekiaavo arba tarnavo Chanui Chu Bilajui. Aplankė daugelį Kinijos sričių, Indiją ir Indokiniją. Mirus Chanui, Markas Polas 1295 m. Grįžo į Veneciją, dalyvavo venecijiečių kare su genujiečiais. 1297m. Pateko į genujiečių kaleimą, kuriame savo kelionių įspūdžius padiktavo raštingam kameros draugui Rusticianui. Be kitų neįtikėtinų dalykų, Marko Polo knygoje aprašomi ir egzotiniai pinigai, pagaminti iš druskos, kriauklių ir popieriaus, kuriuos kinai naudojo vietoje metalinių monetų

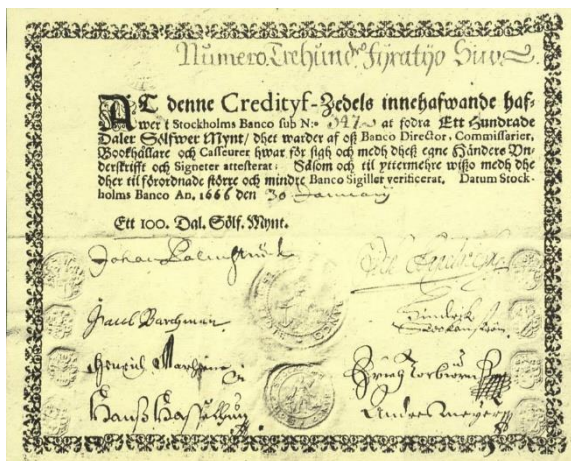
Istoriniuose šaltiniuose minima, kad pirmieji karaliai bandę Europoje vietoje aukso ir sidabro monetų įvesti popierinius banknotus, nežinodami ekonomikos dėsnių prisispausdindavo tiek banknotų kiek jiems atrodė reikalinga. Tačiau banknotai labai greitai nuvertėdavo ir popierinių pinigų sistema žlugdavo. Nuvertėję popieriniai pinigai žmonėms keldavo nepasitikėjimą nors juos būdavo paprasta gaminti ir patogiu naudoti.

V. Laurinavičius (2015), teigia, kad pirmaisiais popieriniais pinigais buvo laikyti ranka rašyti rašteliai – įsipareigojimai raštelio savininkui nurodytą sumą išmokėti metaliniais pinigais. Tokius įsipareigojimų raštelius pirmieji pradėjo naudoti kinai X–XI a. Kinai sunkius metalinius pinigus palikdavo parduotuvėse ir gaudavo šeiminingo pasirašytą raštelį apie įkeistą sumą. (1 pav.)

1 pav. Kniškias skolas raštalis X–XI a.

Europoje, pirmieji popieriniai pinigai – vario notes (2 pav.), kaip skolas rašteliai už paliktus banke metalinius pinigus, pradėti išdavinėti 1661 m. Švedijos banke. Nors panašūs auksakalių skolas rašteliai (kvitai) buvo naudojami Anglijoje ir kitose Europos šalyse, tačiau Švedijos vario notes tapo pirmomis, kurias išleido bankas, todėl jos vadinamos pirmaisiais banknotais. Tačiau banknotai išplito tik XVIII a. pab. įsteigus Anglijos banką. Jo pagrindinė veikla buvo popierinių pinigų – banknotų – emisija.

2 pav. Europietiškas skolas raštalis 1661m.

Pirmieji popieriniai pinigai Lietuvos teritorijoje buvo išleisti 1794 m.

T. Kosciuškos sukilimo išdo bilietai (3pav.). 1794 m. sukilėlių vadovybė – Tautinė aukščiausioji taryba, norėdama sustiprinti savo finansinę padėtį ir išmokėti algas kariams, į apyvartą išleido 11 nominalų vienpusius išdo bilietus, atspausdintus Olandijoje. Tai buvo pirmieji popieriniai pinigai, gyvavę tik iki sukilimo pabaigos.

3pav. Pirmieji popieriniai Lietuvos bilietai - pinigai 1794m.

1.2 Lito įvedimas atkūrus nepriklausomybę

Iš Lietuvos banknotu į mus žvelgė žmonės kurių vaidmuo kuriant šalies nacionalinį tapatumą buvo labai reikšmingas. Portretai vyrauja daugelyje pasaulio šalių valiutų, nes būtent jie turi sudėtingų ir išraiškingų linijų, kurių visuma spausdinant gilia spaude padeda sukurti saugų ir sunkiai nukopijuojamą banknotą.

L. Benys (2014) teigia, kad atsikuriančiai Lietuvai jau 1918-1922m. įgijus politinę nepriklausomybę, reikėjo keisti savo pinigų sistemą. Pirmaisiais nepriklausomybės metais pinigų apyvartą tvarkė vokiškoji Rytų skolinamoji kasa, kuri pagal 1918 m. Lietuvos Vyriausybės ir Vokietijos "Darlehenskasse Ost" pasirašytą sutartį turėjo eiti emisijos banko pareigas Lietuvoje. Jos leisti banknotai buvo teisėti Lietuvos pinigai iki 1922 m. pabaigos, kai buvo įsteigtas Lietuvos bankas. Lietuvos Seimo nutarimu, 1922 m. buvo paskelbta apie naujojo piniginio vieneto Lietuvoje įvedimą. Vaclovas Vaidotas, tuometinės Seimo Ekonominės komisijos narys, pasiūlė jį pavadinti **litu**, o jo sudėtinės dalis buvo nuspręsta vadinti **centais**.

A. R. Čaplinskas (2010) rašė, jog kelias dešimtis metų trukusių karų, mūšių ir okupacijos kankinta Lietuva 1922 metų spalio 1 dieną ryžosi įsivesti savą, nuo kaimynų nepriklausomą, valiutą – litą.

E. Jančiukaitė (2015) Laisva ir nepriklausoma Lietuva žmonės galėjo džiaugtis tik kelis dešimtmečius – 1940 metų birželio 15 dieną, sulaužydama tarptautines sutartis ir pasiūsdama per 150 tūkstančių raudonarmiečių, Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvos Respubliką. Tai buvo net 50 metų trukusios okupacijos pradžia. Po kelių mėnesių, lapkričio 25 dieną gyventojams buvo pranešta, jog greta lito įvedamas rublis. Litas propagandiniiais sumetimais buvo paliktas apyvartoje, tyliai laukiant, kada rublis natūraliai jį įveiks. Deja, bet 1941 metų kovo 25 dieną sovietai litą uždraudė. Mūsų šalies tapatumo simbolis – pinigai – buvo sudeginti, o monetos išvežtos į Rusiją.

G. Vagnorius (2015) teigia, kad lietuviams okupacijos metu reikėjo ginti savo rinką, bet ne nuo Sovietų Sąjungos atskiros valiutos to nebuvo įmanoma padaryti. Galiausiai buvo priimtas sprendimas apgauti Kremliaus finansines struktūras – taip buvo sukurti laikinieji pinigai, be kurių rublis nefunkcionavo. Kadangi šalyje dalį įtakos turėjo sovietinė valdžia, pinigų spausdinimas ir gabenimas vyko slapta. „Rusijos valdžia nustebė, jog Lietuvoje į apyvartą buvo išleisti atskiri pinigai, leidę įveikti ekonominę blokadą bei žmonėms nusipirkti būtiniausių prekių,“ – teigė G. Vagnorius.

1989 12 14 paskelbtas litų ir centų projektų rengimo konkursas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pradėta aktyviau rengtis įvesti savus pinigus. (V. Laurinavičius 2012)

V. Šimkus (2014) teigia, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (AT) 1991 m. lapkričio 5 d. priėmė Pinigų išleidimo įstatymą, kuriame įvardyta, kad Lietuvos Respublikos nacionalinis mokėjimo vienetas yra litas ir viena šimtoji jo dalis – centas, taip pat

sudarytas Lito komitetas, turėjęs nustatyti lito išleidimo į apyvartą datą ir kitus su tuo susijusius klausimus. Nors litas įvesti buvo pasirengta jau 1992 m., litas įvestas tik 1993 m. birželio 25 d. 1993 m. apyvartoje pasirodė ir mažesnių nominalų: 2 ir 5 litų banknotai, o 1994 m. – 1 lito banknotai, juos spaudė „Tomas De La Rue“ spaustuvė Anglijoje.

1.3 Litų banknotų kūrimas ir gamyba

1989 m. rugsėjo 11 d. Vilniuje mokslininkai, bankininkai ir dailininkai susirinko Istorijos institute ir aptarę lietuviško pinigų projektavimo darbus. Norint paskatinti ir padrąsinti potencialius autorius, buvo nutarta organizuoti lietuvišką pinigų projektų konkursą. Pinigus pradėta kurti neturint aiškaus supratimo, kaip tai reikėtų daryti. Niekas, nei organizatoriai, nei dailininkai nežinojo, nuo ko pradėti, kaip pinigai turi atrodyti, kaip jie turi būti parengti gamybai, kur bus spausdinami. Dailininkai neturėjo galimybės žinoti, kaip projektuojami užsienio šalių pinigai, koks gamybos procesas. Dailininkai į atkuriamos Lietuvos pinigus žiūrėjo kaip į tarpukario lito tęsinį ir ekonominiu, ir meniniu aspektu. Konkursui pateiktuose projektuose buvo pastebima tendencija sekti senaisiais lietuviukais, o kai kur ir rusiukais cariniais bei tarybiniais banknotais. Stengiantis pasisemti patirties, pinigų projektavimo grupės susirinkimuose buvo studijuojami pasaulio šalių banknotų katalogai. Iš pradžių laikytasi prieškarines Lietuvos pinigų stiliaus, kuriam buvo būdingi nedideli portretai, apsupti ornamentų, daugiausia šviesūs šriftai tamsesniame fone.

A. Dulys (2002) Banknoto, kaip meno kūrinio, projektavimas prasideda dailininko mintyse. Vaizduojamosios dailės kūrinys - grafikos lakštas ar tapybos drobė - yra tik paties autoriaus pažiūrų ir skonio išraiška, o banknotas kuriamas didelio būrio specialistų milijonams žmonių. Bankas, turintis emisijos teisę, nurodo tik pagrindines gaires. Kartu su konsultantais nutariama, kas bus vaizduojama vienoje ar kitoje banknoto pusėje, kokios bus spalvos, šriftai ir jų išdėstymas.

J. Galkus (2002) teigia, kad visi dailininkai dirbo atskirai, kiekvienas savo studijoje. Atnešus projektus į aptarimą, paaiškėjo didelė kompozicijos, stilių, šriftų ir ornamentų įvairovė. Geriausia, kai vienos laidos banknotus piešia vienas autorius – taip išlaikoma bendra stilistika ir komponavimo schema. Lietuvoje šis atvejis netiko: pirmiausia, neliko jokios vilties, kad vienas žmogus per planuotą trumpą laiką galėtų nupiešti tiek nominalų banknotų, antra, nebuvo tokio patyrusio dailininko, kuriam nedvejojant būtų galima patikėti didžiulės atsakomybės, nepaprasto kruopštumo ir specifinių įgūdžių bei žinių reikalaujantį darbą.

Kuriant banknotus buvo siūloma banknotų reversuose pavaizduoti vaizdus (istorijos paminklus, peizažus, meno kūrinių motyvus) su averso pusėje glaudžiai susijusiomis asmenybėmis. Tačiau kai kurių banknotų reverso ir averso loginis ryšys abejotinas.

4 pav. Vieno lito banknotas (Giedrius Jonaitis, 1994)

Vieno lito banknotas – Banknoto dailininkas Giedrius Jonaitis. Į pasirinktų asmenybių sąrašą pateko tik viena moteris, ji papuošė mažiausio nominalo banknotą. Tai buvo padaryta jau numaćius asmenybių sąrašą. Po K. Lyniko pastabos, kad jame nėra moterų. K. Lynikas teigė, kad išleidę lietuviškus banknotus tik su vyrų portretais, sukelsime viso pasaulio feministinio judėjimo pasipiktinimą, todėl būtina įdėti bent vienos žymios Lietuvos moters portretą.

J. Galkaus (2002) teigimu G. Jonaičiui buvo pasiūlyta 1 lito banknote įamžinti žymią rašytoją ir visuomenės veikėją Žemaitę (tikroji pavardė Julija Žymantienė, 1845-1921 m.). Reikšmingiausi jos apsakymai „Martė“, „Petras Kurmelis“, „Topylis“ ir kt. iki šiol populiarūs, inscenizuojami, išversti į daugelio kaimyninių šalių kalbas. Žemaitės portretas - kaimo moterėlė, apsigobusi balta neriniuota skarele - gerai žinomas kiekvienam lietuviui nuo pradžios mokyklos laikų. Reverse – Palūšies medinė bažnytėlė. Tik vėliau supratus, kad Žemaitė buvo ateistė ir prie jos visiškai netinka su religija susijęs reverso vaizdas. Banknoto averse - rašytojos portretas. G. Jonaitis perpiešė Žemaitės portretą iš gerai žinomos XX a. pradžios fotografijos, paryškino išblukusias detales, veido reljefą. Gyvenimo išsvargintos moters dėmesingas žvilgsnis, suspaustos, šiek tiek asimetriškos lūpos rodo sunkų rašytojos gyvenimą, kaimietiška apranga ir skarelė - jos artumą kaimo žmonėms. Pinigų spaustuvės graveris meistriškai išgraviravo piešinį, puikiai perteikė ornamentuotos skarelės mezginius, veido raukšlelių niuansus. Tai turbūt vienas iš geriausiai pavykusių mūsų banknotų portretų.

J. Galkus (2002) teigia, kad kukštaitijos rytinio pakraščio Palūšės bažnytėlė ir varpinė neturi nieko bendra su rašytoja, jos žemaitiško kolorito apsakymais, kuriuose nuskamba net ateistinės gaidelės. Kaip rodo išlikę eskizai, iš pradžių reversą galvota papuošti Šv. Jurgio skulptūrele. Motyvas, greičiausiai paveldėtas iš R. Miknevičiaus kompozicijos, būtų geriau tikęs Žemaitėi, kovojusiai su kaimo tamsumu ir blogiu. Šv. Jurgio skulptūrėlės buvo labai mėgstamos Žemaitijoje ir puošdavo dažno sodžiaus kryžkelę ar darželį.

A. Dulkys (2002) teikia, kad mūsų dailininkai tokių galimybių neturėjo, tačiau jų sumanyti ir nupiešti ornamentai neblogai tiko banknotams. Mažiausio nominalo banknoto horizontalios juostos, nupieštos pagal lietuvių liaudies meno motyvus, sujungia visus komponentus į bendrą visumą, jų neužgožia ir nesuteikia kompozicijai margumo. Kiek prastesnis, disponuojantis su subtiliu portreto piešiniu ir užgožiantis nominalo skaičius yra plokštumų giljošas. Sumanymas ornamentuotą plokštumą užbaigti aštriu siluetu netiko subtiliam portreto piešiniui, silueto formos pretenzingos, nors, atrodo, buvo sumanytos taip pat vadovaujantis liaudies meno pavyzdžiais. Jos išėjo nieko nesakančios ir neįdomios. Tai pasakytina ir apie banaliai išlankstytą formą, atskiriančią ornamentuotą banknoto dalį nuo švarios vandenženkliui skirtos erdvės, ir apie du nuo portreto į dešinę atsišakojančius smailius žiedlapius. Jie savo griežtu siluetu gožia portretą, o svarbiausia, trukdo pagrindiniam nominalo skaičiui. Portreto kairėje ornamento tinklelis ryškus, tačiau dešinėje nuobodi tinklelio struktūra sudaro murzinos plokštumos įspūdį. Dėl to greičiausiai kaltas ir autoriaus nepatyrimas - per trumpą laiką spaustuvėje jis turėjo sukurti banknoto ornamentus. Neblogai išdėstyti ir kiti banknoto komponentai - skaičiai, tekstai. Abejonių kelia tik šiek tiek per kietai į horizontalias juostas įsiremiantis vertikalus serijos numeris. Tikslaus sutapimo ženklas logiškai išplaukia iš ornamento juostų.

S. Sajauskas (2010) Reverso kompozicijos centrinė figūra - Palūšės bažnyčios ir varpinės ansamblis, užimantis vos ne pusę banknoto. XVIII a. vidurio liaudies architektūros medinė bažnyčia ir varpinė kontrastingai apšviestos, sienų tamsių ir šviesių dėmių ritmą trikdo tik pirmame plane į šventorių vedantys varteliai. Autorius sakosi mėginęs ansamblį fotografuoti ir piešti iš natūros, bet pagaliau pasirinkęs žinomo architektūros palikimo fotografo M. Sakalausko nuotrauką. Graveris išradingai ir profesionaliai perteikė lentų, gontų faktūrą, apšvietimą. Vaizdas nenuobodus, nors ir trūksta reljefiškumo - apšviestosios ansamblio sienos galėjo labiau kontrastuoti su šešėlinėmis. Kontrastą labiau paryškinti galėjo piešinio spausdinimas ne plytine, o tamsesne ruda spalva, panašia į averso portreto spalvą - ji labiau atitiktų ir medinio pastato charakterį. Daug blogiau išgraviruoti medžiai ansamblio kairėje pusėje. Jie yra gana toli, už bažnyčios, tačiau lapija smulki, monotoniška ir plokščia. Grafiškai ji neturi jokio stilistinio ryšio su pirmo plano piešiniu ir atrodo visiškai svetima nuotaikos požiūriu - žiemos šerkšnas netinka prie vasariško pastato apšvietimo. Medžių, viršutinės juostos ir fono tonai nesubalansuoti. Nežiūrint į tai, kad kiekvienas komponentas skiriasi grafinio audinio charakteriu, visi jie yra vienodo toninio intensyvumo ir iš pirmo žvilgsnio susilieja į neaiškaus piešinio plokštumą.

L. Šulinskas (1998) teigia, kad Banknoto spalvine gama - malonus akiai šiltų rudų spalvų derinys, nors reverse vyraujanti plytine ir smaragdine spalvos yra per daug kontrastingos, kad sudarytų harmoningą sąskambį. Nevisiškai sėkmingai parinkta ir Lietuvos Respublikos herbo skydo vieta. Jis įkomponuotas aritmetiniame plokštumos centre, dėl to atrodo nusileidęs žemyn.

Averse gražiai tarpusavyje dera tamsiai ruda portreto graviūra, juodi tekstai ir horizontalios juostos prigesintos oranžinės spalvos fone.

5 pav. Dviejų litų banknotas (Giedrius Jonaitis, 1993)

Dviejų litų banknotas - M. Valančiaus portretą reverse susieti su Trakų pilimi nebuvo tinkamas komisijos sprendimas. Vyskupo M. Valančiaus knygelėse kalbama apie lietuvių kovas su kryžiuočiais. Jis daugiau dėmesio skyrė liaudies papročiams ir tautosakai.

J. Čėponis (2007) teigia, kad pagrindinis reverso elementas - Trakų pilis - prasmingas architektūros paminklas. Pilis - populiarus turizmo objektas, gausiai lankomas net tik lietuvių, bet ir užsieniečių, daug ansamblio fotografijų yra albumuose apie Lietuvą. G. Jonaitis pasirinko įdomų žiūrėjimo tašką, leidžiantį parodyti sudėtingą ansamblio planą, jo bokštų, gynybinių sienų išdėstymą. Kontrastingas apšvietimas akcentuoja ritmišką šviesių ir tamsių dėmių žaismą. Kitaip negu 1 lito banknote, tamsūs medžių guotai išryškina monumentalias pastatų formas.“ Gaila, kad tik poroje vietų parodyti kranto fragmentai nesukuria salos išpūdzio, o tai vaizdui galėjo suteikti dar daugiau jaukumo. Tačiau čia piešiamas ne atvirukas, o banknotas, ir ne tiek svarbu parodyti pilį su visa jos egzotika, kiek sukomponuoti estetišką šiuolaikinį pinigą. Kaip ir 1 lito banknote, per daug žemai įkomponuotas valstybės herbas, be to, aktyvūs ornamentai trukdo ramesniam herbo piešiniui. Horizontalios gotikinio charakterio ornamento juostos per daug švelnios ir subtilios, kad įrėmintų aktyvią banknoto plokštumą. Nominalo skaičius kairėje apačioje vos matomas. Reverse aiškiai matomas tik tamsus nominalo skaičius dešinėje viršuje. Jis subalansuoja kompoziciją.

V. Laurinacičius (2012) teigia, kad averso kompozicija tokia pat kaip ir 1 lito. Stambaus plano portretas iškyla iš apatinės ornamento juostos ir viršugalviu iš dalies dengia viršutinę. Skvarbus vyskupo žvilgsnis, puikiai sumodeliuotas veidas - G. Jonaičio nuopelnas. XIX a. profesionalo fotografijoje, kuria naudojosi dailininkas, apšviestoji veido pusė plokščia, ir tik gero piešėjo įgūdžiai veidui suteikė gyvumo ir reljefiškumo. Neakcentuodamas smulkių raukšlelių, išryškindamas tik svarbiausias veido individualumą pabrėžiančias formas, dailininkas pasiekė

monumentalumo ir sodrumo. Žemaitės portretas pavykęs kur kas geriau negu M. Valančiaus. Čia, nors ir išlaikydamas aukštą profesinį lygį, graveris neišvengė kai kurių klaidų. Neįtikinamai kieta plaukų sruoga dešinėje, o vyskupo pelerina abiejose kabančios grandinėlės pusėse atrodo taip, lyg būtų iš kitokio audinio. Be to, ji sumargina ir taip jau aktyvią ir šviesią, dėmesį nuo veido atitraukiančią drabužių grafiką. Grandinėlė neplastiška - lyg kabėtų ne ant žmogaus kaklo, o ant lygaus stalo. Visai averso kompozicijai trūksta kontrastingumo - tik mažieji tamsūs nominalo skaičiai kairėje pagilina toninį sprendimą. Vyskupo veidui kontrasto užtenka, tačiau jo drabužis, galėjęs portretui suteikti svorio, praskydęs ir susiliejęs su ornamentuota fono plokštuma. Didelis nominalo skaičius - svarbus banknoto komponentas - paskęsta fone ir esant prastesniam apšvietimui, praktiškai nematomas.

M. Vinkus (2006) teigia, kad spalvinė banknoto gama - šalta žalia, ją reverse šiek tiek pagyvina tamsiai žali tonai. Dailininko eskizuose galima pamatyti ir subtilesnių spalvinių sprendimų, gaila, kad šilta, intensyvi žalia spalva buvo pakeista šalta, šviesia smaragdine. Reverse įspūdį pataiso medžius sušildanti geltona spalva, tačiau didelių smaragdinių plokštumų santykis su ochros spalva nesudaro malonaus akių kolorito.

6 pav. Penkių litų banknotas (Giedrius Jonaitis 1993)

Penkių litų banknotas - Pirmuosiuose penkių litų banknotų eskizuose, iš pradžių buvo vaizduojamas S. Dariaus ir S. Girėno žygdarbis. Vėliau buvo nutarta lakūnus perkelti ant 10 litų banknoto, o 5 litų banknoto averse vaizduoti kalbininką J. Jablonskį.

Jonas Jablonskis (1860-1930 m.) daug nusipelnė plėsdamas lietuvių kalbą. Jis gerai mokėjo suvalkiečių tarmę, kurios pagrindu XIX a. pabaigoje formavosi bendrinė lietuvių kalba. Kalbininkas, siekdamas patobulinti lietuvių kalbą, pritaikyti modernios visuomenės reikmėms, rašė straipsnius kalbos kultūros klausimais, parengė ir išleido ne vieną vadovėlį. Jis redagavo įvairių laikraščių ir leidinių rašytinę kalbą, rūpinosi teisingais terminais, valė iš jos per amžius susikaupusius barbarizmus.

L. Šulinskas (1998) teigia, kad Komisijai rekomendavus šiame banknote įamžinti J. Jablonskį, dailininkas medžiagos ieškojo savarankiškai. Jis kreipėsi į žinomą kalbininką, monografijos apie J. Jablonskį autorių, A. Piročkiną. Jo padedamas iš gana gausios istorinės medžiagos atrinko portretą, parodantį mokslininko charakterį bei veiklą, ir kartu gerai pažįstamą visų visuomenės sluoksnių žmonėms. J. Jablonskio portretas net tarybiniais metais kabojo lietuvių kalbos kabinetuose, jo vardas buvo minimas mokyklose.

J. Galkus (2002) teigia, kad dailininko pasirinktame portrete mokslininkas jau senas, apsirengęs kambariniu švarku, ant galvos - XIX a. mokslininkų mėgstama apvali kepuraitė. Šią išraiškingą fotografiją dailininkas ir įteikė graveriui. Portretai 1 ir 2 litų banknotuose buvo išgraviruoti meistriškai. Švelnių perėjimų toninį piešinį perkeldamas į daug griežtesnių linijų struktūrinį vaizdą, spaustuvės graveris nė kiek nepažeidė portretuojamo žmogaus individualybės, jo nuotaikos, gražiai perteikė aprangos detales ir jų plastika. J. Jablonskio portreto graviūros linijos kietos, monotoniškos, jis labai skiriasi nuo Žemaitės ir M. Valančiaus portretų. Žymųjį kalbininką atpažįstame - tam labai padeda minėtos aprangos detalės, apvali kepuraitė, tačiau portretas kelia ir abejonių. Veido ir barzdos kietų linijų grafiką keičia dar kietesnės, tarsi skriestuvu

išvestos drabužių linijos ir formos. Aprangos raukšlių kontrastas užgožia veidą, tačiau tamsios kepuraitės silueto lankas gražiai išryškina kaktos iškilumą. Tamsesnio tono švarkas būtų labiau tikęs portretui.

A. Dulcio (2002) teigimu dailininkui gerai pavyko parinkti ir sukompnuoti horizontalių juostų ornamentus. Jie sudėtingo, banknotui būdingo, tačiau neįkyraus piešinio. Portreto foną dengianti struktūra yra dalis didelio apskritimo, kurio centras - mokslininko veido ovalo viduryje. Portreto kairėje pusėje apskritimas yra ramaus giljošinio, reljefą imituojančio piešinio, primenančio lietuviškų medžių drožinių ornamentus, o dešinėje aštraus silueto spinduliai primena išskleistą praėjusių amžių damos vėduoklę. Plokščios spindulių kraštinės nesiderina su sudėtinga aplinka, portretu ir dideliu nominalo skaičiumi. Dar labiau netinka griežtu elipsės lanku užsibaigiantis šešėlis, kuris, nors ir neturi nei idėjinio, nei informacinio krūvio, krenta į akis daug įkyriau negu šviesiame lauke labai svarbus banknoto elementas - šviesus nominalo skaičius.

A. Dulky (2002) teigia, kad reverso kompozicijos akcentas — dailininko Petro Rimšos skulptūra „Vargo mokykla“. P. Rimša norėjęs „išreikšti dėkingumą ir savo mamai, visus vaikus išmokusiai prie ratelio lietuviškai skaityti, ir visoms moterims, turėjusioms valios ir energijos joms prieinamu būdu kovoti su cariniais suvaržymais“. Taigi skulptūra - paminklas visiems tiems, kurie caro priespaudos metais nepabūgo gresiančios tremties, saugojo ir puoselėjo lietuviybę. Skulptūra pratęsia J. Jablonskio - mokslininko - temą, tuo pačiu laikotarpiu kovojusio už lietuvių kalbos atgimimą ir nepailstamai ją tobulinusio.

Šulinsko (1998) teigimu P. Rimša sukūrė kelis skulptūros variantus, gana ryškiai besiskiriančius vienas nuo kito. G. Jonaitis pasirinko vieną iš vėlesnių, kurio bronzos liejinys yra Kaune M. K. Čiurlionio muziejuje. Banknoto dailininkas skulptūrą piešė ir fotografavo esant įvairiam apšvietimui ir iš įvairių taškų. Pagaliau apsistojo prie, jo požiūriu, tinkamiausio varianto. „Skulptūrai būdinga paprasta ir kartu apgalvota, mases ir ažūrus jungianti kompozicija, figūrų judesio ir situacijos natūralumas. Nepaisant savo „konspiracinės“ įtaigos, skulptūra alsuoja jaukia ir ramia nuotaika“, - rašoma „XX a. lietuvių dailės istorijoje“. Jau vien šis apibūdinimas rodo, kad „Vargo mokykla“ nevisiškai tipiška skulptūra. Tai labai sudėtingos, daugiaplanės kompozicijos kūrinys. Jos silueto neįmanoma padaryti dekoratyvų nepakenkiant turiniui ir meninei išraiškai. Žmogui, nežinančiam skulptūros istorijos, ji sunkokai suprantama, todėl nelabai tiko plataus kasdienio vartojimo objektui - banknotui. G. Jonaičiui teko sunkus uždavinys - šį sudėtingą žanrinį kūrinį kiek įmanoma priartinti prie simbolio išraiškos. Dailininkas skulptūrą apibendrino, atsisakė smulkių detalių, toninių niuansų, bet per daug nesikišo, kad neiškreiptų jos siužetinio charakterio ir stilistikos. Vertikalus skulptūros siluetas nevisiškai proporcingai įkomponuotas ilgame banknoto stačiakampyje, kairysis jo kraštas per daug apkrautas, o dešinysis lieka visiškai tuščias.

Spalvinė kupiūros gama - žydra violetinė. Averse intensyvia mėlyna spalva akcentuoti nominalo skaičiai, švelniau mėlyna - banknoto plokštuma. Šaltos violetinės spalvos portretas ir

raudoni bei violetiniai ornamentai averso sudaro gana sudėtingą spalvinę struktūrą, tuo tarpu reverse vyrauja violetinė, o rožinė ir žydra spalvos vienoje kitoje vietoje tik švelniai pagyvina spalvinę kompoziciją.

7 pav. Dešimties litų banknotas (Giedrius Jonaitis 1991)

Dešimties litų banknotas - Iš pradžių portretai banknotuose buvo komponuojami averso centre, tačiau K. Lynikas išaiškino, kad banknotai dažniausiai lenkiami per pusę, ir centre nupaišytas portretas bus nuolat perlenkiamas. Banknotui dar nesusidėvėjus, portretuojamasis jau bus neatpažįstamas. Be to, ir neįmanoma lenkti pinigą per žmogaus veidą. Taigi buvo nutarta portretus komponuoti dešinėje banknoto pusėje, kairįjį kraštą paliekant vandenženkliui. Šios komponavimo schemas laikytasi visų nominalų banknotuose.

J. Galkaus (2002) teigimu laikinai atsisakius mažųjų nominalų banknotų ir visas jėgas sutelkus į didžiuosius, G. Jonaičiui buvo pavesta projektuoti 10 litų banknotą. Autorius praktiškai jau baigtą 5 litų banknoto kompoziciją pritaikė 1991 m. 10 litų banknotui. S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą ir jų tragiška žūtis ant Lietuvos slenksčio - vienas žinomiausių pasaulyje nuskambėjusių lietuvių žygdarbių.

S. Darius (Steponas Jusevičius, 1897-1933 m.) ir S. Girėnas (Stasys Girskis, 1891-1933 m.) - abu žemaičiai. Dar maži būdami, kartu su tėvais persikėlė į JAV. Sumanę išgarsinti Lietuvos vardą skrydžiu per Atlantą, 1933 m. liepos 15 d. jie pakilo iš Niujorko oro uosto. Perskridę vandenyną, jie žuvo audringą naktį Prūsijoje, netoli Soldino miestelio (dabar Mislibožas Lenkijoje). Kaip jau minėta, averso centre buvo įkomponuoti lakūnų portretai, o reverse - „Lituanica“, skrendanti virš audringo vandenyno iš Amerikos į Europą, į Lietuvą. Visi banknoto elementai profesionaliai atlikti ir sukomponuoti, kiekvienas savo vietoje, tačiau norimo banknoto vaizdo nėra. Reverse vaizduojamas „Lituanicos“ skrydis. Iš miglose paskendusio Amerikos žemyno virš šėlstančių Atlanto bangų lėktuvas veržiasi į tokio pat neryškaus kontūro Europą ir jo be laukiančią Lietuvą. Kaip paveikslas, ši kompozicija taip pat be priekaištų: ji turininga,

emocionali, įspūdinga. Svarbiausi komponentai - nominalo skaičiai, tekstas, lėktuvas ir valstybės herbas išdėstyti dviem horizontaliomis juostomis, centras paliktas didžiulei bangai. Iš pirmo žvilgsnio, banknotas tuščias - vien lėktuvas ir nedideli skaičiai kampuose. Paveiksluose toks komponavimo būdas įprastas - tuščia erdvė sutelkia žiūrovo dėmesį į joje išdėstytus, kad ir nedaug vietos užimančius, tačiau idėjiškai labai svarbius komponentus. Paveikslo, bet ne banknoto. Banknoto abiejų pusių piešinių struktūra - smulkių, stačiu kampu susikertančių trumpų štrichų pilkas audinys. USBC spaustuvė tik reprodukovė piešinį ofsetu. G. Jonaitis, rengdamas projektą naujai 1993 m. laidai, banko paprašytas, portretus sukomponavo banknoto dešiniame krašte. Taip sukomponuotas banknotas buvo panašesnis į kitus serijos banknotus, be to, kairiame krašte palikta vietos vandenženkliai ir dideliam nominalo skaičiui. Averso viršuje ir apačioje nupieštos plačios horizontalios ornamento juostos. Portretus įkomponavus dešinėje, dideli tekstai liko banknotų centre, juos dar labiau išryškino grubaus piešinio ornamentas - laurų lapų pynė. Nenuosekliai nupiešta ir apatinė ornamento juosta. Keisdama charakterį, kairėje ji pasiekia banknoto kraštą, tuo tarpu dešinėje nutrūksta ir baigiasi ties S. Girėno švarku. Palyginti su pirmos laidos piešiniu, nukentėjo ir išgraviruoti S. Dariaus bei S. Girėno portretai. Jei ne lakūnų apranga, ne tokia kiekvieno lietuvių akiai įprasta dviejų jaunuolių, pasipuošusių pilotų kepurėmis, fotografija, juos atpažinti būtų sunkoka. Graviūroje neliko individualių veido bruožų - vienodi, taisyklingi veido ovalai, nosys, vienodos akys ir tik šiek tiek asimetriškas S. Dariaus lūpų piešinys leidžia atskirti vieną veidą nuo kito. Gana mechaniškas ir aprangos - kepurė, švarkas, marškinių - vaizdas. Ornamento juostos iš grubiai, retomis storomis linijomis nupieštų ir manieringai išsilanksčiusių laurų lapų sudaro margą, tekstams ir skaičiams nepalankų foną, trukdo smulkesnėmis linijomis modeliuojamiems portretams. Banknoto vaizdą iš esmės keičia plonų linijų giljošo tinklelis, dengiantis visą banknoto stačiakampį, persiliedamas iš ryškiai violetinės į žalią, po to - į raudoną spalvą. Šis fonas, gilia spaude spausdinti portretai, sutapimo ženklas. Reverso pakitimai ne tokie ryškūs, tačiau jie aiškiai pastebimi. Pagrindinių komponentų — „Lituanicos“ ir žemynų, nominalo skaičių ir tekstų padėtis keičiasi nedaug. Vieno skaičiaus aukštai kairėje atsisakoma, kito tik pasikeičia spalva, tačiau virš audringos jūros skrendantį lėktuvą sunku atpažinti, jis labai skiriasi nuo pirmos laidos banknoto lėktuvo. Kad kompozicija labiau tiktų banknotui, žemynai ir lėktuvas buvo perpiešti vadovėliškai tiksliai, kietomis techninio brėžinio linijomis. Buvęs audringas dangus tapo lygiu, giedriu skliautu iš monotoniškai plaukiančių vingiuotų linijų mezginio. Bangos surikiuotos į lygiagrečias eilutes. Bet labiausiai nukentėjo žemynai. Ankstesniame banknote j miglą nuskendusios pietinės jų dalys dabar įgijo ryškų kontūrą, kur į nukerta pašiaušta jūros horizonto linija. Todėl vietoje Europos matome kažkokią naują nežinomą žemę - Europą be Italijos ir Graikijos, be Viduržemio jūros šiaurinių krantų.

A. Dulkys teigia, kad pakeitimai buvo daromi tam, kad pirmos laidos paveikslėlis taptų panašus į banknotą, kad jis būtų neįveikiamas falsifikatoriams. Iš dalies tikslas buvo pasiektas, bet

su didžiuliais banknoto, kaip taikomosios grafikos kūrinio, skirto ne tik piliečių kasdienėms reikmėms, bet ir reprezentuoti šalį bei jos kultūrą, nuostoliais. 1993 m. laidos banknotą, kaip ir pirmosios, spausdino USBC spaustuvė. Jo aversas buvo papildytas giljošo ornamento rozete, sudarančia pagrindą didžiajam nominalo skaičiui. Labiau komplikauta yra banknoto plokštumų struktūra ir iki kompozicijos krašto dešinėje pratęsta siauresnė apatinė juosta. Aversas atrodo vientisesnis, ryškus nominalo skaičius pabrėžia pinigų charakterį.

G. Jonaitis (1991) teigia, kad gerokai daugiau naujovių įdiegta reverse. Nors nei pagrindiniai komponentai, nei jų išdėstymas nepasikeitė, tik Europa „atgavo“ savo pietinę dalį, tačiau juos užgožusios giljošo struktūros vaizdą pakeitė iš esmės. Iš bangos išskylantys giljošo ornamento spinduliai uždengia visą erdvę nuo žemyno iki žemyno, kontrastingi, priešingų polių spalvų - žydros ir oranžinės - pluoštai visai plokštumai suteikia margumo. Buvusi putojanti banga pavirto į debesį iš smulkių taškelių, į jį grubiai įsikerta oranžinė giljošo struktūra. Spinduliai iš esmės pakeičia siužeto turinį - dramatišką kupiną ir tragišką baigtį pranašaujanti scena virto romantišku, taikiu paveikslėliu. Projekto autorius buvo nuvykęs į kompanijos, spausdinusios banknotą, spaustuvę, bet ką galėjo padaryti tada dar nepatyręs pinigų dizaineris per keletą darbo dienų. Dailininkas kritiškai vertina savo projektuotą banknotą. Jis prisimena: „Tada pirmą kartą kartu su kompanijos dizaineriu sėdau prie kompiuterio ir turėjau progą tiesiogiai daryti įtaką kuriant tam tikras grafines struktūras, šiuo konkrečiu atveju dirbau su žemėlapių kontūrais“. Ir toliau: „Banknoto grafika tapo sudėtingesnė, įvairesnė, bet matau ir trūkumų - pakankamai grubus fonas, kai kur jo negali paslėpti taškiniu būdu piešta banga“.

M. Vinkus (2006) teigia, kad nežiūrint graviūros trūkumų, banknoto visuma pagerėjo: susmulkėjęs horizontalių ornamento juostų piešinys sudaro jaukų foną didiesiems tekstams, maloniai kontrastuoja su portretų graviūros linijomis. Kairėje banknoto pusėje griežta vertikale nutrūkstantis ornamento kraštas sušvelninamas įmantria giljošo rozete, kurią sunku nukopijuoti.

Reverso komponentai išliko tie patys, kaip ir ankstesnių laidų. Atsisakius ryškių spindulių, gožusių lėktuvą ir bangą, kompozicija tapo aiškesnė, didelės plokštumos, užpildytos sudėtingos, kompiuteriu sukurtos struktūros audiniu, daro banknotą saugesnį. Pagaliau išspręstas ilgai kompoziciją gadinęs žemynų kontūrų klausimas - žemynų siluetas nelenda į pirmą planą kaip geografijos atlase, jiems netrūksta jūrų ar pusiasalių.

V. Laurinavičius (2012) teigia, kad averso ir reverso ornamento juostų piešinys neįkyrus, tačiau sudėtingas, savo stilistika jis susieja abi banknoto puses. Be reikalo dailininkas nepakartojo giljošo rozetės, sušvelninančios griežtą averso kompozicijos kraštą. Ji taip pat sėkmingai galėjo papuošti ir reversą. Kompozicijos vientisumu, atlikimo profesionalumu, spalvų kultūra - tai turbūt vienas iš geriausiai pavykusių lietuviškų banknotų.

8 pav. *Dvidešimties litų banknotas (Justinas Tolvaišis, 1991)*

Dvidešimties litų banknotas - Banknote nutarta įamžinti žymų lietuvių poetą Joną Mačiulį-Maironį (1862-1932 m.). Kunigas, teologijos profesorius aktyviai dalyvavo tautiniame judėjime, savo lyrika garsinęs didvyrišką senovę, kvietęs į kovą prieš carizmą, dainavęs meilę Lietuvai ir jos gamtai. Jo eilėraščiai - nauja lietuvių lyrikos epocha, jos pagrindu atsirado modernių poetų kūryba. Poemos „Tarp skausmų į garbę“, „Jaunoji Lietuva“, eilėraščių rinkinys „Pavasario balsai“ formavo ne vienos kartos pasaulėjautą, žadino patriotinius jausmus sunkiais okupacijų metais.

S. Sajauskas (2010) teigimus reverse buvo pasiūlyta vaizduoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus ansamblį Kaune. Poetas šio pastato niekada nematė, jis pastatytas jau po jo mirties. Nors Maironis gimė Žemaitijoje, tačiau Kaune praleido didelę gyvenimo dalį, čia ir mirė. Palaidotas taip pat netoli muziejaus, Katedros sienoje. Poetui, puoselėjusiam Lietuvos atgimimą, besidžiaugusiam savarankiškos valstybės gyvenimo sėkmėmis ir emociškai liūdėjusiam dėl sunkumų, artimas ir kitas reverse komponentas - J. Zikaro „Laisvės“ skulptūra, sparnuotos moters, nutraukusios priespaudos pančius, įvaizdis. Ne taip, kaip kiti autoriai, grindžiantys kuriamus ornamentus liaudies meno pavyzdžiais, J. Tolvaišis savąją kompoziciją papuošė lauko gėlių ir žolynų juosta, į ją įpindamas poeto simbolį - paukštelį. Tamsiai raudoname lauke, per visą banknoto ilgį apačioje besidriekianti žalių lapelių pynė sudaro palankų foną šviesiam tekstui ir nominalo skaičiui. Siek tiek pretenzingai atrodo tik paukšteliai, ypač tas, kuris yra ant skaičiaus ir vos ne ant poeto peties. Kai kurios jo silueto detalės grynai liaudiškos, kitos visai natūralistinės. Jų įkomponavimo vieta taip pat kelia daug abejonių, jei ne priekaištų. Iš ornamento juostų paimtas stilizuotas paukštis aiškiai netinka prie realistiškai iš fotografijos perpiešto Maironio. Viršutinė juosta taip pat turi trūkumų. Ji praktiškai sudaryta iš dviejų pagal ornamento logiką nepersipinančių elementų: šešialapių žiedelių, surikiuotų į eilę viršuje, ir stiebelių su lapeliais apačioje. Gerai, kad kairėje juosta pašviesėja ir jos struktūra nebepastebima „Laisvės“ skulptūra - per daug prispausta prie banknoto krašto. Skulptūra, Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokštas ir

kontrastingai apšviestas muziejaus priekinis fasadas užima pusę banknoto ir sudalija jį aštriomis vertikalėmis, o neišraiškingas, šešėlyje paskendęs šoninis fasadas, - kitą pusę banknoto. Paprastai architektas sutelkia visą savo išmonę, kad pastatą reprezentuojantis priekinis fasadas atrodytų įdomiai. Architektui Vladimirui Dubeneckiui tai pavyko, Vytauto Didžiojo karo muziejus - vienas iš išpūdingiausių tarpukario Lietuvos architektūros ansamblių. Neaišku, kodėl banknoto autorius daugiau kompozicijos ploto skyrė ne reprezentaciniam fasadui, o šešėlyje paskendusiam pastato šonui. Neapgalvotai šešėline puse į žiūrovą pasuktas ir muziejaus bokštas, saulės apšviestas šonas perspektyvoje pavirsta į neryškų šviesų brūkšnelį tamsioje aplinkoje. Banknote nėra svarbu tiksliai parodyti vaizduojamus objektus. Daug svarbiau, kad jie būtų atpažįstami plačiajai visuomenei. Objektų tarpusavio išdėstymas, apšvietimo ir šešėlių žaismas turi paklusti svarbiausiam dėsniui - padėti atskirus komponentus susieti į visumą, pagrįstą ne natūros, o komponavimo logika. Daug dėmesio dailininkas skyrė dangui. Audringi įvairiarūšiai debesys ne tik sudarė tamsų foną apšviestam pastatui ir suteikė visai kompozicijai dramtizmo, bet galėjo tapti pagrindu sudėtingai banknoto grafikai. Tuo tarpu žemė, ant kurios stovi visas ansamblis, nupiešta neįdomiai. Dramatiškos nuotaikos su audringais debesimis ir kontrastingai apšviestu pastatu kompozicija, ją perpiešus techninio brėžinio sausomis linijomis, tapo nuobodžia, nykia, be toninio intensyvumo XIX a. vadovėlio iliustracija. Jau ir J. Tolvaišio piešinyje sunkiai matomas šešėline puse į žiūrovą pasuktas muziejaus bokštas bei lygiagretėmis įstrižomis linijomis modeliuota J. Zikaro „Laisvė“ atspausdintame banknote galutinai ištirpo vienatonėje plokštumoje.

J. Čeponis (2007) teigia, kad visi banknoto komponentai perpiešti gana grubiai, tuščias, autoriaus ne iki galo apgalvotas erdves užbraižant šalta, techniška linijų faktūra. Banknoto stačiakampis padengtas dvispalviu giljošo struktūrų audiniu. Meninė pusė liko kaip buvusi, o kai kuriais aspektais dar ir pablogėjo - buvo sugriautas dailininko pirminis sumanymas. Ypač ryškus to pavyzdys - dangų virš architektūros šešėlis. Aktyvi jo struktūra krenta į akis užgoždama smulkesnio modeliavimo muziejaus pastatą, faktūros tonas priartėja prie „Laisvės“ skulptūros tono. Banknote aiškiai šviečia tik nedidelis ansamblio priekinio fasado plotelis, o visi kiti komponentai nuskęsta monotoniškoje plokštumoje. Joje ištirpsta ir nedideli nominalo skaičiai. Bendra averso kompozicija pavyko šiek tiek geriau. Aktyvios horizontalios ornamento juostos, kontrastingas, nors ir su trūkumais, portretas, didelis žaliomis briaunomis nominalo skaičius, iš jo spinduliuojanti daugiaspalvė giljošo struktūra daro kompoziciją pinigishka, aiškiai suprantama.

Kompozicija aiški, komponentai išdėstyti nuosekliai. Šioks toks trūkumas - šešėlinės fasado pusės ir skulptūros tonai panašūs. Reikėjo truputį prigesinti pastato toninį intensyvumą ir kontrastingiau modeliuoti skulptūrą, o geriausiai būtų buvę ją atspausdinti daug tamsesne ir neutralėsne spalva, o ne tokia atvira ir šviesia raudona.

9 pav. Penkiasdešimties litų banknotas (Rimvydas Bartkus, 1991)

Penkiasdešimties litų banknotas - Jono Basanavičiaus (1851— 1927 m.) asmenybė - populiarus tarpukario Lietuvoje, ignoruota okupacijos metais - po Atgimimo vėl atgavo savo vietą tautos panteone. Gydytojas, daug energijos atidavęs Bulgarijos žmonių sveikatos apsaugai, J. Basanavičius niekuomet neužmiršo pagrindinio savo gyvenimo tikslo - tautinio atgimimo. Gyvendamas toli nuo Lietuvos, jis tapo pirmojo tautinio laikraščio redaktoriumi, kovojo už lietuvių kalbos teises. 1905 m. grįžęs į Lietuvą, Vilniuje organizavo Pirmąją lietuvių konferenciją, iškėlusią lietuvių autonomijos carinėje Rusijoje idėją, pirmininkavo Lietuvos Tarybai, 1918 m. vasario 16 d. paskelbusiai Nepriklausomybę. Parašė studijų istorijos, archeologijos, folkloro klausimais, rinko ir išleido pasakų knygų. Jo nuopelnai tautai, kilni povyza, gražaus silueto išraiškinga galva gerai tiko didelio nominalo banknotui. Didelių abejonių nekelia ir reversui pasiūlytas Vilniaus Katedros su senamiesčio vaizdu motyvas. J. Basanavičius daug metų gyveno ir mirė Vilniuje, palaidotas Rasų kapinėse.

J. Čėponis (2007) Pirmuose eskizuose dailininkas reverso kairėje pusėje įkomponavo Vilniaus miesto herbo heraldinę figūrą - Šv. Kristoforą su kūdikėliu Kristumi ant pečių Katedros aikštės ir senamiesčio fone. Kompozicija nors ir įdomesnė, tačiau ji neatitiko iš anksto nustatytos komponavimo schemos, ir skulptūros teko atsisakyti.

M. Vinkus (2006) teigia, kad averso kompozicija išdėstyta horizontaliai, šį įspūdį dar labiau padidina dešiniame krašte įkomponuotas portretas ir per visą banknoto ilgį ryškia linija atskirta švelnių šiltų spalvų tautinė ornamento juosta su tekstu ir nominalo skaičiais. Šviesus banknotas kairėje pusėje pamažu tamsėja, ir dešinėje, tamsiame lauke, šviečia tik veidas. Barzdos ir veido faktūra kontrastuoja su lygia, tamsia aprangos ir fono dėme. Pečiai ir nugara beveik liečia banknoto kraštą, vėlesnėse laidose tai buvo pataisyta - už portreto palikta daugiau erdvės. Raižytos saulutės

fragmentas, išskylantis iš ornamento juostos, neužgožia portreto, o tik sudaro jaukų foną nominalo skaičiui. Didelis, šiek tiek nupjautas saulutės apskritimas lyg ir provokuoja jo centre įkomponuoti skaičius, tačiau dailininkas jį pakėlė aukštyr ir kairiau, tuo visai kompozicijai suteikdamas netikėtumo įspūdį. Piešinyje matome nykių ir nuobodžių stogų plokštumas, neišlaikytas Katedros proporcijas, tačiau visa tai paskendę auksiniame romantiškame rūke, atitraukiančiame dėmesį nuo detalių. Visos peizažo klaidos ypač išryškėjo, kai vėlesnės to paties banknoto laidos graveris, niekad nematęs Vilniaus, mechaniškai tiksliai, šaltomis techninio brėžinio linijomis nukopijavo šį piešinį. Jame neliko nė krislelio Vilniaus dvasios - nuobodžioje pusdykumių stepėje matėsi tik besikurianti beveidė gyvenvietė su Katedra ir varpine pirmame plane.

A. Dulkytis (2002) teigia, kad abi banknoto pusės, tarsi norint pabrėžti jų paveiksliską charakterį, įremtos nestoru dvigubu linijų rėmeliu. Pirmos dvi šio nominalo banknotų laidos buvo atspausdintos USBC. Apyvartoje 1991 m. laidos banknotai išsilaikė vos kelis mėnesius, neužilgo buvo išimti iš apyvartos ir išleista tos pačios kompozicijos nauja 1993 m. banknotų laida. R. Bartkui išvykus iš Lietuvos, banknotą tobulinti pavesta G. Jonaičiui. Jis prisimena: „Jokių įpareigojimų ką nors nupiešti neturėjau (manau, kad kompanija banknotus suprojektavo iš pirminių originalų). Kartu su R. Miknevičiumi keletą kartų koregavome pateikiamus pavyzdžius, bet šneka buvo tik apie spalvas, kadangi jokių kalbų apie grafines struktūras, jų keitimą ar tobulinimą nebuvo“.

V. Laurinavičius (2012) teigia, kad naujame banknote daug giljošo struktūros elementų. Kompozicija sumargėjo, tačiau įgavo banknotui būdingą vaizdą. Neblogai išgraviruotas J. Basanavičiaus portretas. Veidui, plaukams, barzdai, švarkui surasta linijų struktūra, puikiai perduodanti jų skirtingą plastiką ir kartu sudaranti vientisą meistriškai išraižytą portretą. Graviūros toninis intensyvumas kartu su horizontaliomis juostomis banknotui suteikia gyvybės ir kontrastingumo, iškelia portretą virš kitų komponentų. Sumažintas saulutės siluetas, be to, ji tapo plokščiu ornamentu ir nebeturi anksčiau buvusių ryškių sąsajų su lietuviškų verpsčių ornamentika. Didelis nominalo skaičius, komponuojamas tiksliai virš saulutės centro, atrodo lyg per neapsižiūrėjimą pakilęs. Spalvų gama taip pat gerokai pasikeitė. Buvęs saulėtos geltonos ir šiltos žalios spalvos sąskambis dabar virto šviesios ochros, prigesintos oranžinės ir tamsiai rudos spalvos deriniu.

J. Galkaus (2002) teigia, kad rengiant naują laidą, Lietuvos banko specialistai pasiūlė perkomponuoti dėl Katedros proporcijų, beveidžio senamiesčio ir techninio piešinio primityvaus charakterio kritikos sulaukusį banknotą. Kompozicijos autoriaus Lietuvoje nebuvo, todėl banknotą perprojektuoti pakviestas G. Jonaitis. Jo pagrindinė užduotis buvo, iš esmės nekeičiant averso, sutvarkyti kritikuotą reversą. Po ilgų ieškojimų G. Jonaitis nusprendė pakeisti žiūrėjimo į Katedrą tašką. Be jokios abejonės, sprendimas buvo teisingas: j matymo lauką pakliuvo ir kiti ne mažiau svarbūs Lietuvos žmonėms objektai - Gedimino pilies bokštas, Trijų kryžių monumentas ir

paminklas kunigaikščiui Gediminui. Kietas pastatų linijas suminkštino Šventaragio slėnį supančių kalvų žaluma, peizažas tapo ideologiškai talpesnis, o žiūrėjimo taškas įprastas žmonėms.

L. Šulinskas (1998) Teigia, kad abejonių kelia dailininko baimė atitrūkti nuo natūros, pastangos išlaikyti matematiškai tiksliai Katedros, Gedimino bokšto, Trijų kryžių ir Gedimino paminklo tarpusavio proporcijas. Banknotas - ne fotografija, o simbolis, ir čia reikėtų ignoruoti nepalankias natūros diktuojamas sąlygas. Dailininkas šiek tiek padidino Tris kryžius, bet tai nelabai padėjo: Gedimino paminklas ir Trys kryžiai sunkiai įžiūrimi. Nekrentanti į akis stilizacija, nežymus architektūrinių formų apibendrinimas, vizualinių ir dvasinių savybių paryškinimas pastatą tik pakylėtų mūsų akyse, suteiktą jam didingumo. Perdėtos autoriaus pastangos parodyti smulkias, nereikšmingas pastato detales, siekimas dokumentiškai tiksliai jas atvaizduoti apkrovė Katedros piešinį nereikalinga grafika, kuri užtamsino jos vaizdą ir suliejo su praktiškai labai artimos tonacijos, nors ir kito charakterio kalnų augmenijos faktūra. Tamsus varpinės bokštas ir siauromis kolonomis bei piliastrų ruoželiais vertikaliai suliniuota Katedra nesudaro įprasto šviesaus, monumentalaus ansamblio įspūdžio.

A. Dulkyts prisimena „Buvau liudininkas, kiek autorius vargo su struktūra, dengiančia dangų Katedros peizaže. Pagal jo sumanymą tai turėjo būti ritmiškai banguojančios, aiškiai matomos juostos, bet atspausdintame banknote dangus išėjo neaiški monotoniška plokštuma.“

J. Galkus (2002) teigia, kad banknoto averso kompozicija išliko ta pati, tačiau labai pakito bendras banknoto vaizdas. Neliko ryškių geometrinių ornamentų. Horizontalios liaudiško charakterio audinio juostos sudaro ramų foną nominalo skaičiams ir tekstams .J. Basanavičiaus portretas išgraviruotas iš naujo ir, palyginti su ankstesniu, yra gerokai smulkesnio, tačiau kai kuriose vietose labiau sumarginančio negu išryškinančio seno žmogaus veido plastiką, modeliavimo. Monotoniškas, neįdomus, portrete užimantis gana daug vietos yra barzdos ir ūsų piešinys. Nežiūrint to, portretas išraižytas neblogai - kilnus tautos patriarcho vaizdas atpažįstamas ir artimas, nors jam, beje, kaip ir visai kupiūrai, trūksta reljefiškumo ir kontrastingumo. Visas banknoto toninis sprendimas monotoniškas, be intensyvumo. Atspausdinus portretą tamsesne ruda spalva, paryškinus nominalo skaičius, ypač didįjį - oranžinį, banknotas būtų lengviau atpažįstamas. Juk taip svarbu, kad pagrindiniai banknoto atpažinimo elementai būtų kontrastingi ir matomi iš pirmo žvilgsnio.

10 pav. Šimto litų banknotas (Rytis Valantinas, 1991)

Šimto litų banknotas - Simonas Daukantas (1793-1864 m.) - pirmosios Lietuvos istorijos lietuvių kalba autorius. Knygose „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“, „Lietuvos istorija“, „Būdai senųjų lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ aprašoma Lietuva iki Liublino unijos, jos gamta, papročiai ir politinė santvarka, keliamas Lietuvos politinis savarankiškumas. Rinko liaudies dainas bei pasakas, išleido praktinių knygelių - patarimų valstiečiams apie bitininkystę, sodininkystę ir kitomis jiems aktualiomis temomis.

S. Daukantas labai populiarus, jo portretas puikiai tiko banknotui. Jokių abejonių nekėlė ir reverso motyvas - Vilniaus universitete istorikas mokėsi, jo kūrinuose Vilniui, kaip LDK sostinei, skiriama nemažai dėmesio. Su S. Daukanto portretu ir Universiteto ansamblio panorama suprojektuotas 500 litų banknoto eskizas buvo pritaikytas 100 litų banknotui. Pakeistas tik spalvinis sprendimas, vietoje rožinės - žalia spalva.

M. Vinkus (2006) teikia, kad Susipažinęs su ne itin gausia S. Daukanto ikonografija, R. Valantinas iš karto pasirinko dailininko Jono Zenkevičiaus tapytą portretą. Šis istorikui dar gyvam esant iš natūros tapytas portretas yra labai populiarus, kiti kurti jau vėliau įvairių dailininkų ir dažniausiai vadovaujantis minėto dailininko tapytu portretu. XIX a. viduryje realistine tradicija nutapytas portretas gerai perduoda S. Daukanto asmenybę ir to laikotarpio rimtį. Pagal numatytą banknotų komponavimo schemą, portretas įkomponuotas dešiniame krašte, istorikas taip pat truputį pasisukęs į dešinę, taigi - nosisukęs nuo visų svarbiausių banknoto komponentų. Pagal kompozicijos kanonus tai negerai, portretą reikėjo perpiešti. Tačiau skubėta, nebuvo kada užsiimti tokiomis smulkmenomis. Tai buvo padaryta vėliau, rengiant kitos laidos projektą. Portretas didelis, viršugalviu jis dengia viršutinės ornamento juostos tekstą. Graviūra išraižyta labai profesionaliai. Graveris puikiai perteikė istoriko panašumą, bendrą nuotaiką, kiekvienai detalei surado įtikinamą ir savitą linijų tėkmę. Storosios linijos, plastiškai vingiuojančios pagal drabužio raukšles, gerai perteikia sunkų surduto audinį, plonosios, vos prisiliečiančios prie balto popieriaus, - marškinius, o punktyrinės ir storesnės susikryžiuojančios - iškilų veido reljefą. Tamsiai žalios

spalvos graviūra, atspausdinta gilia spaude, yra aktyviausias, labiausiai kontrastuojantis banknoto akcentas. Kaip ir kituose banknotuose, visus komponentus į nedalomą visumą jungia dvi ornamento juostos. 100 litų banknote tai - gilaus tono su vos įžiūrimomis lapų siluetų linijomis sunki ąžuolo lapų pynė. Ji sudaro palankų foną šviesiems tekstams bei nominalo skaičiams ir papildo ideologinių komponentų arsenalą. Išskirtinį dėmesį dailininkas rodo ir paprastai pinigų kompozicijoje neišdidinamam valstybės herbui. Čia jis ryškiu akcentu komponuojamas į patį banknoto ir iš giljošo struktūrų sudarytos ratilais didėjančios elipsės centrą. Kai R. Valantinas kūrė projektą, dar nebuvo patvirtintas Vyčio etalonas ir valstybę reprezentavo tarpukario Lietuvos monetos puošęs J. Zikaro sukurtas Vytis, todėl šiame banknote matome nupieštą jo skulptūrinį reljefą. Tai buvo daroma ir kitose 100, 200 ir 500 litų banknotų laidose - nors jau buvo patvirtintas dabartinis valstybės herbas, buvo piešiamas J. Zikaro sukurtas Vytis. Tiesa, monetose jis horizontalus, o banknote autorius jį pasuko įstrižai aukštyn, turbūt siekdamas suteikti veržlumo. Yra dar viena detalė, aiškiai pasiskolinta iš prieškarinio Lietuvos pinigų, tai - ovalo formos laukas vandenženkliui.

A. Dulkys (2002) teikia, kad reverse dominuoja Vilniaus universiteto architektūros ansamblis su iškiliais, deja, kompozicijoje vos matomais Šv. Jonų bažnyčios bokštu ir fasadu. Žiūrint iš idėjinės pusės, autoriaus pasirinkimas nekelia abejonių, techniniu požiūriu - taip pat. Šimtmečiais iš įvairių architektūros stilių pastatų susiformavęs ansamblis labai tiko banknoto piešiniui. Deja, rezultatas nevisiškai sėkmingas, ir daugiausiai dėl to kaltas pats dailininkas, kompozicijos pagrindu pasirinkęs didžiulę, kelis Vilniaus kvartalus apimančią panoramą. Jam pačiam pritrūko jėgų ir kantrybės, kad parodytų kiekvieno namo charakteringus bruožus, išryškintų jo detales, atskirtų pastatus vieną nuo kito, o ką jau bekalbėti apie Vilniaus nepažįstančių graverių darbą. Atsitiko tas pats, kaip ir su senamiesčio pastatais Katedros fone pirmos laidos 50 litų banknote. Bažnyčia, M. K. Sarbievijaus ir M. Počobuto kiemus supantys pastatai dar turi individualių detalių, o toliau - vienodi, migloje skęstantys stogai ir sienos su nuobodžiomis langų kaurymėmis. Dailininkui vertėjo apsiriboti trimis didžiais kiemais, sudarančiais ansamblio branduolį, - Centrinis, M. K. Sarbievijaus ir M. Počobuto. Mažesnis fragmentas būtų leidęs labiau išdidinti statinius, parodyti daugiau charakteringų detalių. Pagerėtų ir banknoto kompozicija.

S. Sajauskas (2010) teigia, kad ornamento juosta galėjo būti renesanso, baroko, klasicizmo, lietuvių liaudies, netgi be aiškios stilistikos. Tamsiame drabužio siluete linijos keičia kryptį, žiūrėdami į jas tam tikru kampu, matome skaičių „100“. Banknoto aversas daro patikimo pinigų įspūdį, o apie reversą to pasakyti negalima. Jo kompozicija, negausūs pinigui būdingi elementai daugiau asocijuojasi su atviruku. Spalvinė gama, kurioje vyrauja priešingų polių žalia ir raudona spalvos, nesudaro akiai malonaus harmoningo vaizdo. Po pirmos laidos autorius suprato nevisiškai sėkmingai pasirinkęs panoramos ribas ir, rengdamas antros laidos projektą, stengėsi klaidą ištaisyti, tačiau tai darė neryžtingai. Jis gerokai susiaurino panoramą, apsiribojo centrinės dalies

pastatais, bet ir šioje kompozicijoje dailininkas priverstas labiau nutolusius pastatus skandinti į žalią rūką. Pirmoje laidoje buvęs gana ryškus giljošas šios laidos banknote tapo įmantresnis, subtilesnių spalvų ir struktūros. Portreto kairėje ši struktūra virsta lietuvišku audiniu, patamsėdamas jis sudaro foną J. Zikaro sukurtam Vyčiui. Viršutinėje dalyje - S. Daukanto raštų faksimilės fragmentas. Ypač banknotą puošia įdomus, pinigams būdingas dviejų spalvų persipinančių linijų ornamentas, iš dalies dengiantis vandenženkliui skirtą lauką.

11 pav. Dviejų šimtų litų banknotas (Rytis Valantinas, 1997)

Dviejų šimtų litų banknotas - Vydūnas (tikroji pavardė Vilhelmas Storosta, 1868-1953 m.) – žinomas kaip tarpukario Lietuvos rašytojas ir filosofas, nepailstantis kovotojas už lietuvių teises ir kalbą Mažojoje Lietuvoje. 1895 m. jis įkūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją, leido ir redagavo žurnalus bei laikraščius, juose kėlė filosofines žmogaus būties problemas, aiškino žmogiškumo esmę, pagrįstą savimone bei intuicija, jautrumu gėriui ir grožiui. Savo filosofinėmis nuostatomis vadovavosi ir kultūrinėje veikloje, pagal jas kūrė savitą pasyvaus pasipriešinimo germanizacijai taktiką. Tik pradėjus kurti banknotų projektus, Vydūno portretas buvo planuotas 10 litų banknotui.

V. Laurinavičius (2012) teigia, kad autorius mėgino komponuoti kitus Mažosios Lietuvos temai charakteringus motyvus - žvejo sodybą, krikštus, žymesnius uostamiesčio pastatus, švyturį, tačiau eskizai vyresnių kolegų netenkino. Buvo nutarta 10 litų banknoto projektavimą perduoti Jonaičiui. Dailininkas prisimena: „Studijuodamas Klaipėdą, nesuradau ryškesnių bruožų. Iš kilo klausimas - vaizduoti miestą fragmentiškame vokiškos architektūros pavelde ar gilintis į uostą, pramonę? Vydūno asmenybė, jo švietėjiškumas, skatino filosofijos linkme. Intuicija kuždėjo, jog reiktų apibendrinančio simbolio. Nutariau pasirinkti charakteringą uosto simbolį - švyturį, nors tai ir nebuvo labai originalu. Archyviniai atvirukai ar nuotraukos iš laikraščių ir žurnalų apie Klaipėdos švyturį jūros fone manęs netenkino. Plastikos atžvilgiu jie buvo nuobodoki, saldakai romantiški. Norėjosi išraiškingesnio piešinio, dramatiškesnio siužeto, tad nusižengiau enciklopediniam tikslumui ir kūriau savo jūrą".

J. Čeponis (2007) teigia, kad vos pasirodžius banknotui, reverso vaizdas sulaukė atgarsio, kad ne iš tos pusės į molą plakasi bangos, ne ten šviečia švyturys. Šiuo atveju dailininkui daug svarbiau bendra banknoto kompozicijos logika, o natūra, enciklopedinis tikslumas jam rūpi mažiausiai. Ne visi iki smulkmenų žino vaizduojamą peizažą, o pinigus laikys rankose visi, ir labai svarbu, kad banknotas būtų sukomponuotas profesionaliai nepriekaištingai. Čia jūra ir švyturys -

simboliai, reiškiantys lietuviškus sentimentus jūrai, o ne peizažas, tiksliai nupieštas iš tam tikro taško. Rytis Valantinas ne iki galo įgyvendino savo išsakytas nuostatas. Jūros vaizdas banknote, nežiūrint autoriaus gerų norų, liko tik paveikslėlis. Ko gero, čia kaltas pats autorius, ne iki galo išlikęs nuoseklus. Štai kaip jis apibūdina savo požiūrį į pinigų projektavimą: „Visada galvojau, jog banknotas pirmiausia yra paveikslas. Vaizduojama asmenybė ar turinys turi būti pagrindas, o funkcionalumas (turiu galvoje visus elementus) turėtų prisiderinti, paklusti“. Ši nuomonė yra visiškai priešinga tai, kuria visame pasaulyje vadovaujasi pinigų projektuotojai: saugumas - būtinybė, grožis - siekis. Tokia radikali priešingybė visiškai suprantama - mūsų dailininkai ėmėsi projektuoti pinigus turėdami nemažą profesionalių grafikų, dažniausiai estampininkų, patirtį. Norint ar nenorint, ši patirtis pasireiškia, jei ne žodžiais, tai darbais. Jie banknotą komponuoja kaip estampą, o į baigtą paveikslą nenoriai įsileidžia pinigui būdingus elementus. Taip atsitiko ir su 200 litų banknotu. Jo reverse liko tik nominalo skaičiai ir tekstai, tačiau jie išdėstyti taip, kad neuždengtų išpuoselėto vaizdo, nenustumtų jo į antrą planą. Įdomesnę kompoziciją: prie putojančių jūros bangų daug labiau būtų tikęs toks pat audringas dangus su grėsmingais debesimis ir juos apšviečiančiu švyturio spinduliu negu tamsus, monotoniškas nakties dangus. Atsitiktinumas ir didelė lietuvių meilė jūrai lėmė, kad net du mūsų banknotus puošia šėlstančios jūros vaizdas - Atlanto banga, grasinanti pasiglemžti „Lituanicą“ 10 litų banknote, ir Baltija, skalaujanti Klaipėdos uosto molą 200 litų banknote. Joks kitas motyvas nenusipelnė tokio dailininkų dėmesio.

S. Sajauskas (2010) Teigia, kad komisijoje svarstant Vydūno portreto ikonografiją, iškilo klausimas, kokį rašytojo portretą pasirinkti - tarpukario Lietuvos visuomenei gerai pažįstamą, dar jauną, žvelgiantį iš laikraščių ir žurnalų puslapių ir dar gerai atmenamą dažnam vyresnės kartos inteligentui, ar jau pasenusį ir pražilusį, nuvargintą karo sunkumų, fotografuotą Vokietijoje keleri metai prieš mirtį. Nugalėjo nuomonė, kad banknote Vydūnas turi būti vaizduojamas toks, koks jis buvo paskutiniais savo gyvenimo metais. Spaustuvės meistrų išraižytoje graviūroje profesionaliai perteikta fotografinio portreto nuotaika, nors banknoto projekto autorius nebuvo tuo patenkintas - graveris neperteikė portreto šviesos ir fono santykio, nors pati graviūra buvo atlikta profesionaliai. Nežinant autoriaus sumanymo ir žiūrint iš šalies, portretas išėjo neblogas, o tamsesnę veido fragmentus galima pateisinti graverio pastangomis išryškinti charakteringą portreto elementą - visiškai baltą rašytojo barzdą ir plaukus, nors ir jie kai kuriose vietose per daug tamsūs ir netenka savo spalvos. Antra vertus, suprantamas ir sveikintinas autoriaus noras, kad veidas būtų šviesesnis. Kaip jau minėta, K. Lynikas teigė, kad šviesus portretas sudaro daugiau kliūčių klastotojams, be to, mažiau štrichuotas veidas ir plaukai būtų ne tokie margi, aiškiau išsiskirtų nevienodo intensyvumo foninėje aplinkoje, į kurią jie dabar lyg ir nugrimzta, supanašėja su ja.

A. Dulksys (2002) teigia, kad užduotis - 200 litų banknoto kompoziciją susieti su 1991 m. laidos 100 litų banknotu - apribojo dailininko galimybes įdiegti daugiau kompozicijos naujovių, tačiau praėjęs laikas ir girdėta kritika vertė dailininką kai ką pakoreguoti. R. Valantinas atsisakė

sunkių horizontalių ornamento juostų, todėl palengvėjo visa kompozicija, atsirado vietos didesniai Vydūno portretui. Susiformavęs požiūris į banknotą kaip į paveikslą neleido R. Valantinui naudotis kompanijos sudaryta galimybe kompoziciją papildyti pinigų specifika atitinkančiais elementais. Jis atsargiai, nepasitikėdamas rinkosi jam siūlomus variantus. Autorius prisimena: „Daug laiko prirėkė ir fono darbams - giljošui. Turėjau galimybę peržiūrėti tūkstančius kataloguose siūlomų pavyzdžių, bet tinkamo vis nerasdavau. Norėjosi savitesnio, lietuviškesnio. Visai praradęs viltį, pagaliau užtikau simbolį - saulutę. Bet ją reikėjo patobulinti. Daug padėjo vienas spaustuvės dizaino specialistas“.

12 pav. Penkių šimtų litų banknotas (Giedrius Jonaitis, 2000)

Penkių šimtų litų banknotas - Šiame banknote įamžintas Vincą Kudirką (1858-1899 m.) – vienas žymiausių lietuvių tautinio atgimimo veikėjų, rašytojas, visuomenės veikėjas, „Varpo“ redaktorius ir ideologas. Studijuodamas jis išitraukė į tautinį judėjimą, 1888 m. pradėjo leisti žurnalą „Varpas“, kuriame smerkė carizmą, jo vykdomą nacionalinės spaudos politiką, kėlė socialines problemas, žadino tautinę sąmonę. Parašė apsakymus, kandžiai išjuokiančius carinės administracijos valdininkus, - „Viršinininkai“, „Lietuvos tilto atsiminimai“. Publicistiniuose straipsniuose daug dėmesio skyrė literatūrai lietuvių kalba, rūpinosi jos profesionalumu. 1898 m. parašė žodžius ir sukūrė muziką dainai „Tautinė giesmė“, vėliau nepriklausomoje Lietuvoje tapusiai valstybės himnu. 1991 m. laidos banknoto projektas parengtas laikantis nustatytos didžiųjų nominalų serijos komponavimo schemas: averso dešinėje - portretas, centre - J. Zikaro sukurtas Vytis, kairėje - elipsės formos vieta vandenženkliai Vyčiui ir Gediminaičių stulpams. Visus komponentus jungia horizontalios juostos, o reverse - peizažas. Žiūrėdami į dailininko piešinį ir į atspausdintą banknotą, galime palyginti, kaip jie skiriasi vienas nuo kito. Visas averso stačiakampis ir reverso kraštai padengti įmantriu giljošo audiniu, jo atspalvis keičiasi iš šviesaus į tamsų, iš šaltesnio į šiltesnį. Lyginant piešinį, matosi, kad spaustuvėje kompozicija buvo šiek tiek pakeista: vandenženkliai erdvė, kitaip negu projekte, įgavo aiškų elipsės siluetą, V. Kudirkos

dešiniojo peties formą spaustuvės dizaineriai „pataisė“, deja, pažeidė proporcijas ir jis išėjo gerokai siauresnis už kairįjį. Labai nuotaikingas R. Miknevičiaus sukurtas peizažas atspausdintas ofsetu, tačiau abiejose banknoto pusėse buvo giliaspaude atspausėtų elementų: aversė - portretas, ornamento juostos su tekstais ir nominalo skaičiais, o reversė - ornamento juostos su skaičiais ir varpas.

R. Miknevičius (1991) prisimena, kad nepanoro pratęsti darbo ir parengti piešinį naujai laidai, tai atlikti pasiūlė G. Jonaičiui. Visi lietuviški mažųjų nominalų banknotai buvo neryškių spalvų, o 200 litų ryškiai mėlyną banknotą iš didžiųjų nominalų serijos papildė raudonas 2000 m. laidos 500 litų banknotas, atspausdintas Giesecke & Devrient GmbH Ltd spaustuvėje. V. Kudirkos asmenybę ir pareikalavo didelių pastangų juos komponuojant. G. Jonaitis prisimena: „Aversė daug vargau su smuiku ir knygos motyvų paieška. Vėlgi perėjau visą spektrą mėginimų nuo visiškai tikroviško vaizdavimo iki visiškai abstrahavimo ir sąlygiškumo. Nesinorėjo toje vietoje matyti vien tiktai pliką plotą, norėjosi turinio, kuris vaizdžiai neturėjo dominuoti ir konkuruoti su pagrindiniu akcentu - išdidintu portretu“. Atspausdintame banknote tai yra praktiškai vieno tono, tačiau sudėtingų ir visiškai skirtingų ornamento struktūrų formuojamos plokštumos, sudarančios dailininko taip kruopščiai komponuotus motyvus - ryškiai stilizuotus smuiką ir knygą. V. Kudirkos portretas išraižytas profesionaliai. Dailininkas sakosi, kad, gerai žinodamas graverio meistriškumą, per daug į jo darbą nesikišęs. Nepaisant to, kai kurių klaidų neišvengta. XX a. pradžioje darytoje fotografijoje fiksuojamas tik viršutinis poeto pečių siluetas, žemiau jis išnyksta baltame fone. Tuo tarpu graveris griežtai išraižė visą švarką, labai jį susiaurino, ir galva, palyginti su liemeniu, išėjo per daug didelė. M Vinkus (2006) teigia, kad kaip ir ankstesniame banknote, G. Jonaitis paliko tą patį peizažo motyvą - Merkio ir Nemuno santaką, tik pakeitė žiūrėjimo tašką. R. Miknevičius savajame projekte daugiau dėmesio skyrė Nemunui, tik siaura blizgančia vandens juoste pažymėdamas Merkį, tuo tarpu G. Jonaitis kompozicijos centru pasirinko vaizdingą Merkio slėnį. Nė kiek nestebina abiejų dailininkų skonių sutapimas - juk tai viena iš įspūdingiausių Lietuvos gamtos panoramų, be to, kiekvienas iš jų visiškai skirtingai traktavo šio peizažo teikiamas galimybes pinigų specifikai. Į romantiškai iš po tamsių debesų properšų prasiveržiančių saulės spindulių pluoštais apšviestą platų upės slėnį R. Miknevičius žiūri iš paukščio skrydžio - pirmame plane iškyla net pats Merkinės piliakalnis. Virš tamsių kalvų ir miškų, virš šviesių Nemuno vingių bei išnykstančių toliuose debesų kabo Laisvės varpas, kurio garsas sklinda po visą Lietuvą. Peizažas ryškiai romantizuotas ir ideologizuotas, jo paskirtis - puošti banknotą, žadinti patriotinius piliečių jausmus. Pirminis slėnio vaizdas, dailininko nupieštas iš natūros, ir atspausdintasis banknote skiriasi kaip diena ir naktis. Savo požiūrį į peizažo vietą banknoto kompozicijoje jis išsakė prisimindamas darbą kompanijoje: „Kurdamas banknoto peizažą, siekiau išvengti „nuogo“ natūralizmo, stengiausi pasiekti tam tikrą sąlygiškumą, nenorėjau tokio sprendimo, kaip mūsų

ankstesniuose banknotuose, kur peizažas tarsi „paveikslėlis“ - su debesimis, žolytėmis. „Vengiau natūralistinio vaizdo, kryptingai galvojau apie jo grafinio realizavimo perspektyvas, modeliavau galimas įvairių spaudos būdų kombinacijas (pvz., peizaže dalis medžių atspausta giliaspaude, dalis ofsetu, laukai užpildyti ornamentika)“. Plačiais pasėlių laukais ir rėžiais, pievomis ir krūmais papuoštu slėniu tingiai vinguriavusios upės nuotaikingas peizažas atspausdintame banknote virto vertikalia plokštuma, griežtai sudalyta į netaisyklingos formos sklypelius, padengtus skirtingo charakterio ornamentiniu audiniu.“ Prisimena G. Jonaitis

2. ANALOGŲ ANALIZAVIMAS

Vienas kurinių 1962 metais Anžio Warholo (Andy Warhol) sukurtas vieno dolerio banknoto paveikslas. Ieškodamas kaip išgarsėti ankstyvais 1960 – aisiais menininkas klausė patarimo savo draugų ką jam kurti, ir jie jiems pasiūlė kurti tai kas jam labiausiai patinka. Tai įkvėpė Warholą sukurti šį vieno dolerio paveikslą. Paveikslas buvo kurtas iš gautos draugo (Edward Wallowitch) nuotraukos, kuris tapo šio kūrinio pirminiu savininku.

13 pav. Dolerio kupiūra Andy Warhol 1962 m.

Kitas kūrinys, yra sukurtas Marko Wagnerio 2010 metais, iš pačių popierinių banknotų. Koliažas sukurtas klijuojant panašaus atspalvio detales viena šalia kitos, pagal figūros formą, taip sukuriant žirgo atvaizdą. Tokio tipo paveikslai labai populiarūs, išskirtiniai. Pinigai šiuolaikinėje visuomenėje yra labai vertinami, todėl tokie koliažai šokiruoja.

14pav. Makras Wagneris 2010 m.

15pav "Lietuvos pinigai 1993 - 2014".

Popieriniai reljefiniai žymių žmonių veidai, spausdinti litų banknotai, stiklas, rėmelis. Popierinė įmautė. Dydis:19x19cm. Autorius nežinomas. Sukurta bendra reljefinė kompozicija, panaudojant visus averso pusėje esančius portretus pavaizduotus ant nacionalinių banknotų. Banknotai sudėlioti iš eilės – skaitant nuo apačios dešinės kapo link kairiojo kaip viršuje. Kompozicijoje matomas ir tūkstančio litų banknotas su V. K. Čiurlionio portretu.

16pav. Aš dar grįšiu 2014m.

Šmaikšti karikatūra, naudota 2014m. Parodoje „Pinigai keičiasi, humoras lieka“ Čia sujungtas filmo herojaus įsimintina filmo frazė su lietuvišku vieno lito moneta. Jie skelbia kad dar sugrįš. Lietuvos karikatūrų paroda „Pinigai keičiasi, humoras lieka“, skirta Lietuvos Europos bendrosios valiutos euro įvedimui Lietuvoje 2015 m. sausio 1 d.

3. KŪRYBINIO DARBO IEŠKOJIMAI

Kūrybinio darbo ieškojimai prasidėjo nuo pirmųjų magistro kurso kūrybinių užduočių. Viena iš jų buvo sukurti savo norimą pinigų dizainą. Kompozicijos kurtos naudojantis CorelDraw programa, bandymai atlikti eksperimentinės grafikos paskaitoje, Darbas buvo kuriamas naudojant šilkografijos techniką, (piešinių perkėlimui ant aliuminio skardos), aliuminio ėsdinimo techniką druskos ir vario sulfato tirpalu (aliuminio skarda). Darbai įtrinti aliejiniais juodais dažais.

Kūrinius sieja bendras banknotų formatas ir padėtis, kuri pasirinkta nesiremiant standartinių pinigų dažniausiai naudojamą horizontalią padėti, tačiau čia kūriniai komponuojami vertikaliajoje kompozicijose. Kūriniai kurti su intencija sukurti savo įsivaizduojamus naujus banknotų vaizdinius. Pirmojoje kompozicijose skiriamas dėmesys Šiaulių miesto Šv. Apaštalu Petro ir Pauliaus katedra, šioje kolekcijose ji vienintelė architektūrinė detalė. (17pav.) Naudojami atviros kompozicijos principu išdėliota rozetė ir keliuose vietose atsikartojantys skaičiai. Antroje kompozicijoje (18pav.) vaizduojamos abstraktus geometrinis vaizdas, čia nėra jokių aiškių detalių, tik nušviesėjančio raidės ir skaičiai. Trečioji kompozicija (19pav.) sudaryta iš dviejų aiškių figūrų, tai briedžio galva su ragais, kurie užima didžiąją dalį kompozicijos ir Lietuvos žemėlapiu kontūras. Taip pat atsikartoja antroje kompozicijoje matomos „LTU“ raidės. Ketvirtojoje kompozicijoje (20pav.) vaizdas yra labiausiai perkrautas, jei pirmosiose trijose kompozicijose buvo daug erdvės, čia viską užgožia ornamentika. Kompozicijoje matoma rozetė, kurios vidurys iškirptas kaip Lietuvos valstybės žemėlapiu kontūras, jame matomos dvi rankos kurios panaudotos iš Mikelandželo 1512 metais sukurto „Adomo sutvėrimas“ paveikslo. Ir galiausiai fone matomas karpinio fragmentas.

17pav. I kompozicija

18pav. II kompozicija

19pav. III kompozicija

20pav. IV kompozicija

Tačiau jau tuomet pinigų grafinio dizaino tema mane labai sudomino ir nusprendžiau skirti daugiau dėmesio šiai temai gilinantis daugiau į tikruosius pokarinius Lietuvos banknotus ir juose vaizduojamas asmenybes. Šia tema kurti sudomino ir tai, kad pirmuosius banknotus kūrę menininkai tebuvo studentai, tuo metu neturintys jokie supratimo apie pinigų kūrimą, sauga, vandenženklis.

Renkant informaciją apie Lietuvos asmenybes vaizduotas ant banknotų, pastebėta, kad didžioji dalis kilę iš Žemaitijos krašto. Iš mažų vietovių kilę žymus žmonės, garsino juos savo darbais.

Žemaitė tikrasis vardas Julija Beniuševičiūtė - Žymantienė, gimusi Bukantės dvarelyje, Plungės valsčiuje;

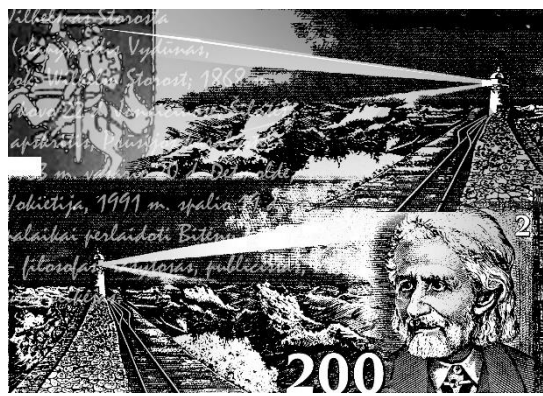
- Motiejus Valančius, gimęs Narsėnuose, Salantų valsčiuje. Švietėjas, rašytojas, istorikas, blaivybės sąjūdžio organizatorius, Žemaičių vyskupas;
- Steponas Darius tikrasis vardas. Steponas Jucevičius-Darašius gimęs Rubiškėje, dab. Dariaus kaimas, Klaipėdos rajone;
- Stasys Girėnas (iki 1931 m. Stanislovas Girskis), gimęs Vytogaloje, Kaltinėnų valsčiuje;
- Maironis (tikroji pavardė Jonas Mačiulis, gimė Pasandvario dvare, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje.
- Simonas Daukantas gimė Kalviuose, dabartiniame Skuodo rajone.
- Vincas Kudirka gimė Paežeriuose, Paežerių valsčius, Vilkaviškio apskritis.

Pirmiausia buvo sukurti keturi diplominio darbo eskizai kuriuose buvo vaizduojami Jonas Basanavičius ir Vilniaus miesto katedra ant 50 litų banknoto, Motiejus Valančius ir Trakų pilis ant dviejų litų banknoto, S. Darius ir S. Girėnas su Lėktuvu „Lituanica“ ant dešimties litų banknoto, Vidūnas ir Klaipėdos švyturys ant dviejų šimtų litų banknoto.

Kompozicijos susideda iš Lietuviškų pinigų averso ir reverso pusėse esančiu vaizdų. Kuriamos savitos interpretacijos jungiant vaizdinius kurie persipina vienas su kitu ir sukuria individualią/ išskirtinę kompozicija. Kuriant banknotus menininkai averso pusėse vaizduodavo portretus labiau komponuotus į dešinę pusę, o reverso pusėje esantys žymus paminklai, pastatai, paveiksai komponuoti daugiau į kairę pusę, su intencija jog pakėlus banknotą prieš šviesą reverso ir averso pusėse esantys vaizdai susijungtu į vieną kompozicija. Remdamasi šia mintimi kūriau savo kompozicijas, kuriuose sujungiau dvi banknoto dalis į vieną visumą, derindama banknotuose vaizduojamų asmenybių portretus ir reverso pusėje esančius vaizdus, juos modeliavau, vietomis atkartodavau, jungdavau tarpusavyje.

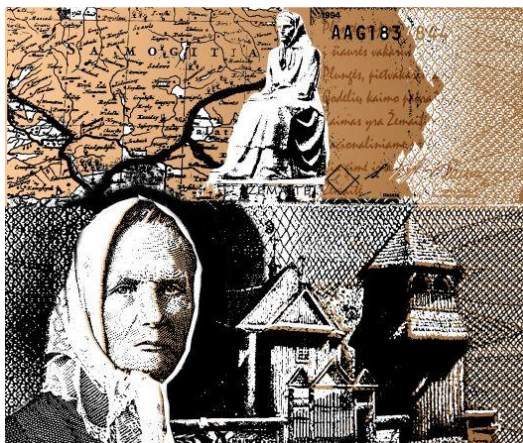
Eskizuose esantys tekstas, buvo sietas su pačiomis asmenybėmis, jų istorija. Palikti nominalų skaičiai, taip pat ant banknotų esantis originalus tekstas.

Visuose kompozicijose vyrauja tas pats pilkai žalsvas koloritas kuris turėjo interpretuoti senumą, užmarštį, melancholija. Tačiau darbai tokiame kolorite atrodo nuobodžiai ir niekuo neišsiskiriantys. kompozicijos labai skirtingos, atitolusios viena nuo kitos.

4. KŪRYBINĖS KOLEKCIJOS APRAŠAS

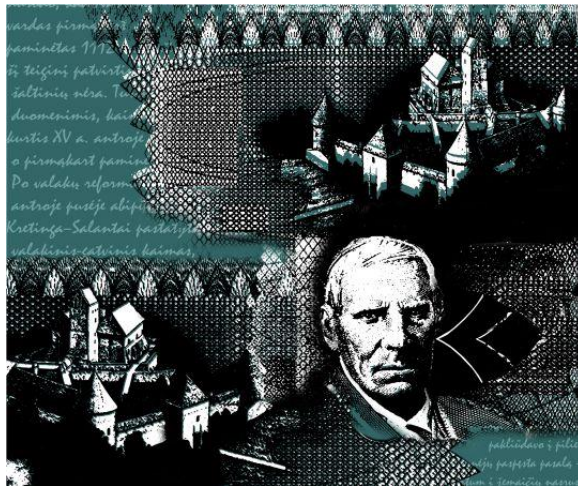
Magistro darbas „Istorijos reminiscencijos“ – tai šešių darbų kolekcija, kurią sudaro kompiuterinės grafikos kompozicijos. Aptarus eskizus, buvo nutarta atsisakyti banknotų nominalų skaičių galutinėse kompozicijose. Nominalo skaičiai darbuose nesuteikia jokios informacijos, nėra niekaip reikšmingi. Atsisakyta visuose eskizuose dominavusio herbo. Fone matomas tekstas susietas su žinomų asmenybių kilmės vietovėmis – prisimenant vietovardžių metus. Galutinių darbų kolekciją sudaro ne visi Lietuvos banknotai, išskirti kurie kilę iš Žemaitijos. Kūriniuose parinktas spalvingesnis koloritas kuris vyrauja skirtinguose tik tai kompozicijai skirta spalvą – priartinant prie originaliuose banknotuose vyraujančia spalvų gama. Kompozicijose vyrauja pagrindinės juoda – balta viena su kita kontrastuojančios spalvos, jas papildo originaliuose banknotuose dominuojančios spalvos.

Pirmajame kolekcijos darbe vaizduoju Žemaitės portretą, kuris tarsi susilieja su Palūšies bažnyčia.

Žemaitės portretą perkėliau į kairę pusę, jai virš galvos įkomponuotas XVI a. Žemaitijos žemėlapis, kuris susilieja nuo portreto krentančiu šešėliu ir susijungia Palūšies bažnytėlės šešėliu. Kuriant šį paveikslą turėjau daugiausia sunkumų, atrodė, kad padalinus kompozicija per pusę būtų užtekę apačioje sukomponuotos Žemaitės portreto ir bažnytėlės fasado. Tačiau orientuodamasi į kolekcijose vyraujančią formatą kartu priderinau Žemaitijos žemėlapi kurį yra puikiai pradeda kūrybinę kelionę ir kartu jungia visus darbus grįžtant prie pirmojo. 20 litų banknote vaizduojama J. Zikaro skulptūra „Laisvė“, taip pat ant dviejų šimtų litų banknoto vaizduojama Vidūno skulptūra Nusprendžiau pirmajame darbe įtraukti Žemaitės skulptūra esančia Vilniuje, Naujamiestyje.

Koloritas paveiksle derintas prie originalaus Žemaitės banknote esančių spalvų, atsikartoja rusvo, ir ochros spalviniai elementai.

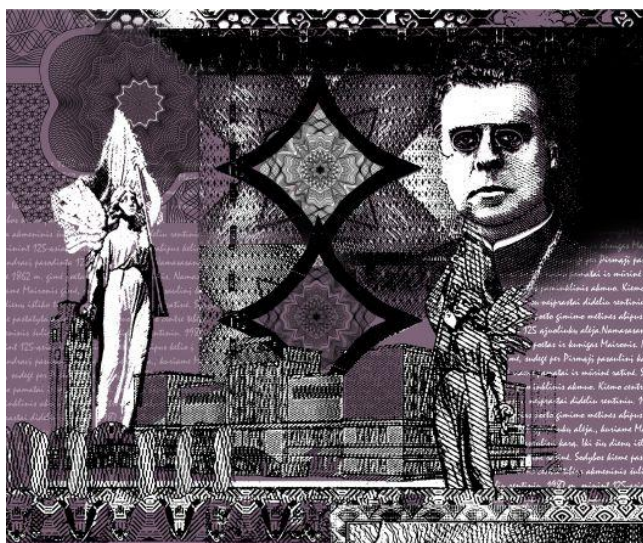

Antrajame kolekcijos darbe - Motiejus Valančius ir Trakų pilis. Ši kompozicija kur kas tamsesnė, nei pirmoji, šviesiausių objektu išlikęs M. Valančiaus portretas. Darbe kelis kartus atsikartoja pilies vaizdinys. Kompozicija yra viena tamsiausių visoje kolekcijoje. Lyginant su pirmuoju eskizu, čia Valančiaus portretas kur kas tamsesnis, jame mažiau detalių. Kažkur ore skraidantis Valančiaus siluetas jungiasi tik tamsiais perėjimais su Trakų pilies detalėmis. Kas turėtų vaizduoti krūmus ir medžius, tarsi užlieta juodais dažais. Galima sakyti dominuojanti juoda nukreipia žvilgsni tiek nuo portreto tiek nuo Trakų pilies. Fone vaizduojamas nublukusio smaragdo tonas kur kas atitolęs nuo originaliaame banknote vyraujančiais pasteliniais melsvais, žalsvais ir gelsvais atspalviais. Tekste aprašomas Salantų miestelis kuriame augo Žemaičių vyskupas.

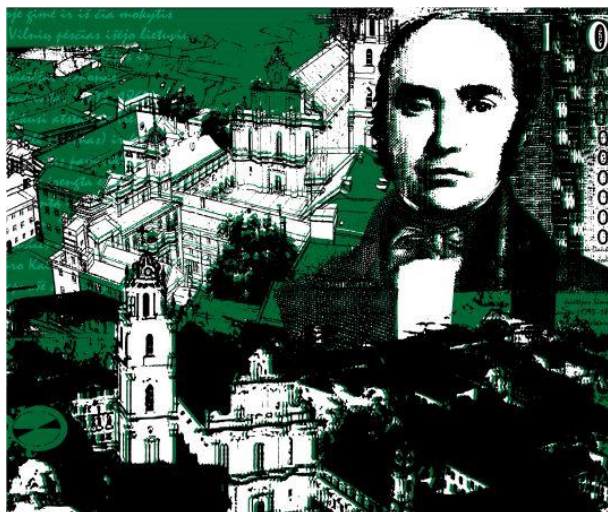

Trečiame kolekcijos darbe vaizduojamas S. Darius ir S. Girėnas kartu su lėktuvu Lituania. Kompozicijoje vaizduojamas Europos žemėlapis. Lėktuvo fragmentas viršuje ir visa lėktuvo figūra žemiau. Bangos matomos po lėktuvu tarsi atsikartoja nuo dviejų šimtų litų banknoto su Klaipėdos švyturiu. Kadangi lakūnai kilę iš skirtingų vietovių, paveiksle vaizduojami du skirtingi tekstai. Viršuje vos matomas tekstas skirtas Stasio Girėno gimusios

Kaltinėnų valsčiuje vietovės aprašymas. Apačioje tekstas skirtas Steponas Dariaus kilmės vietai - Rubiškėms, dab. Dariaus kaimas, Klaipėdos rajone.

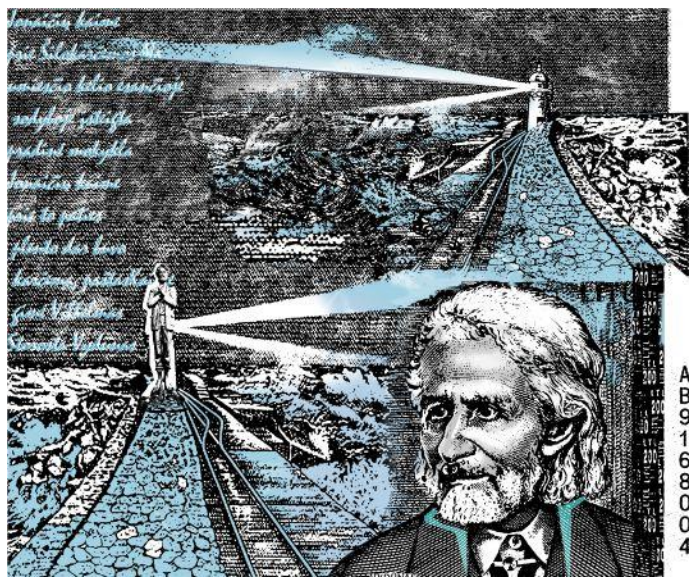

Ketvirtame kolekcijos darbe vaizduojamas Maironis ir J. Zikaro skulptūra "Laisvė" (1921m.) kartu su Vytauto didžioji karo muziejaus ansambliu. Kompozicijoje matomas tekstas kur kas ilgesnis nei kituose darbuose jis atsikartoja keliuose vietose. Kompozicija pajvairinta naudojant kitų banknotų ornamentika, rozetes. Spalvos atkartotos nuo originalaus banknoto alyvinių tonų.

Penktame kolekcijos darbe vaizduojamas Simonas Daukantas ir Vilniaus universitetas Šviesus Simono Daukanto portretas lyg išnyra iš universiteto. Veidas kiek nušviesintas, atrodo gan plokščias, neturintis savyje tekstūros. Universiteto fasadai vaizduojami skirtingomis pusėmis, išraiškinga architektūra užima didžiąją dalį kompozicijos ir jungiasi su Daukanto portretu. Čia vietomis virš universiteto matomi teksto fragmentai, pasakojantys apie Daukanto kilmės vietą – Kalvius (dabar Skuodo rajonas)

Žalias tonas naudojamas kompozicijoje susieja su originaliaame banknote vaizduota žalia spalva.

Šeštame galutiniame kolekcijos darbe vaizduojamas A. Vydūnas ir Klaipėdos švyturys. Kompozicijos dešiniame kampe išnyra Vydūno portretas. Šis portretas turi daugiausia detalių ir yra išraiškingiausias lyginant visas kompozicijas. Šalia portreto matomi atsikartojantys švyturiai, kurie savo šviesomis jungia paveikslo kompozicija. Vieną iš švyturių pakeičia Vidūno skulptūra. Čia susidūriau su problema, kaip išryškinti maža, tamsia detale kažkur tolumoje. Pasirinkau aplink skulptūrą sukurti baltą kontūrą, kuris atskirtu ją nuo tamsaus, vienodo fono. Fone matomas tekstas pasakoja apie Vydūno kilmės vietovę – Paežerius, Vilkaviškio rajonas.

IŠVADOS

1. Išanalizavus literatūros šaltinius, galima teigti, kad nacionaliniai pinigai ilgam išlieka visuomenės atmintyje, taip sergėdami jos tautiškumo šaknis. Banknotai – lyg kalba, kuria susikalba ne tik individai, visuomenės grupės, tautos, bet ir žmonijos kartos. banknotas ne tik keturkampis įmantrus popierėlis už kurį perkame daiktus, atlyginame už paslaugas. Tačiau tai kur kas daugiau – jame vaizduojami reikšmingi nacionaliniai vaizdai, žmonės, ornamentai.
2. Išnagrinėjus Lietuvių ir užsienio menininkų darbus, jų požiūrį į pinigus kaip grafinį elementą, galime matyti, kad pinigų tema aktuali visais laikais, ji traukia žiūrovo akį. Menininkai drąsiai kuria savo darbuose įtraukdami pinigų detales, ar pilno formato pinigus. Mėgstamos karikatūros – grafiniai, šmaikštūs piešiniai, kuriuose pašiepiami pinigai, ar vaizduojamos su jais susijusios komiškos temos.
3. Nuosekliai dirbant visus magistro studijų metus naudojant kompiuterinės grafikos programą Adobe Photoshop buvo sukurta baigiamojo diplominio darbo šešių darbų kolekcija. Darbuose išskiriamos asmenybės kilusios iš Žemaitijos krašto. Kompozicijas papildė vietomis atsirandančios figūros ir tekstai nesantis originaliuose banknotuose, taip sukuriant savitas kompozicijas. Iš Lietuvos banknotu į mus žvelgė žmonės kurių vaidmuo kuriant šalies nacionalinį tapatumą buvo labai reikšmingas. Portretai vyrauja daugelyje pasaulio šalių valiutų, nes būtent jie turi sudėtingų ir išraiškingų linijų, kurių visuma spausdinant giliaspaude padeda sukurti saugų ir sunkiai nukopijuojamą banknotą.

LITERATŪRA

1. Čeponis J. (2007) *Pinigų istorija* [interaktyvus], [žiūrėta 2019 08 25], Prieiga per internetą:
<http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/finansu_valdymas_I/121509.html>
2. Čiuldė E., Garškaitė R., Mičiulienė. (2017). *Laimės Pažadas Vartotojiškoje Visuomenėje. [Pdf Knyga]* <http://kaunozinios.lt/svarbu/laimes-pazadas-vartotojiskoje-visuomeneje._99438.html>
3. Dulkys A., Galkus J. (2002) *Lietuviškoji pinigų kūrimo mokykla [pdf straipsnis]*, [interaktyvus], [žiūrėta 2019 12 06]. Prieiga per internetą:
< <http://www.lb.lt/uploads/documents/files/Publikacijos./mokykla.pdf>>
4. Dulkys A., Galkus J. (2002): Lietuvos banknotai. Vilnius: Lietuvos bankas.
5. Gadeikytė I. (2014). *Popierinės Vertybės*. [Straipsnis], [Interaktyvus], [Žiūrėta 2019 06 19]. Prieiga per internetą:
< [Http://Psichika.Eu/Blog/Popierines-Vertybes./>](http://Psichika.Eu/Blog/Popierines-Vertybes./>)
6. Ivanauskas E. (1995): *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti: 1390–1865 metais*. Vilnius: Savastis.
7. Jančiukaitė E. (2015) *Nuo rublio, talonų ir lito iki euro!* [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą:
<<http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2015/05/nuo-rublio-talonu-ir-lito-iki-euro.>>
8. Jančoras Ž. (2012) *Pirmieji popieriniai pinigai*. [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą:
<http://mldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/pirmieji-popieriniai-pinigai/1547>
9. Každailis A. (2009) *Grafika - knygų dailė, dekoratyvinė dailė, heraldika: albumas*. Vilnius.
10. Kuncienė R. (1995): Lietuvos pinigai. (1915–1941). Vilnius, Lietuvos nacionalinis muziejus.
11. Laumenskaitė E. (1997) *Pinigų Studijos. Pinigai Ir Požiūris Į Pinigus Ldk*. [Straipsnis], [Interaktyvus] [Žiūrėta 2019.06.19], prieiga per internetą:
<[Http://Elibrary.Lt/Resursai/Db./Lb/Lb_Pinigu_Studijos/Pinigu_Studijos_1997_02_03.PdF](http://Elibrary.Lt/Resursai/Db./Lb/Lb_Pinigu_Studijos/Pinigu_Studijos_1997_02_03.PdF)>
12. Laurinavičius V. (2012) *Litas [Straipsnis]*, [interaktyvus], [žiūrėta 2019 12 06]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/litas-16755>>

13. Laurinavičius V. (2015) *Pirmieji popieriniai pinigai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą: <[http://www.pinigumuziejus.lt/lt/pirmieji-popieriniai-pinigai./>](http://www.pinigumuziejus.lt/lt/pirmieji-popieriniai-pinigai/)
14. Laurinavičius V. (2017). *Pinigai Ir Pinigų Sistemos Pokyčiai Lietuvoje(1988–2016)*. Vilnius: Lietuvos Bankas, Pinigų Muziejus [Pdf Knyga]
15. Levandaitytė R. (2011) *Kas „užrakinta“ lito kupiūrose?* [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 07 07]. Prieiga per internetą: <[http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt./2014/07/kas-uzrakinta-lito-kupiurose/>](http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt./2014/07/kas-uzrakinta-lito-kupiurose/)
16. Sajauskas S. (2010) *Pinigų Studijos. Pinigų Kilmė Ir Raida*. [Straipsnis], [Interaktyvus] [Žiūrėta 2019.06.19]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications./sajauskas_4.pdf>
17. Šimkus V. (2014) *Metiniai leidiniai. Šiaulių Bankas*. [pdf straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą: <<https://siauliubankas.lt/file/repository/Metiniai-Leidiniai/4%20dalis.pdf>>
18. Šinkūnienė J.R., Savickaitė D. (2008). *Sociokultūrinio Darbo Dilema*. [Straipsnis], [Interaktyvus], [Žiūrėta 2019.06.19]
19. Šulinskas L. (1998) *Paslaptingasis banknotas – Kolekcija*
20. Vinkus M. (2006): *Tikroji litų spausdinimo istorija*. Vilnius: Lietuvos bankas.
21. *Wanderski S. (2014) Asmenybės lietuviškuose piniguose*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą: <[http://www.pinigumuziejus.lt/lt/asmenybes-lietuviskuose-piniguose-vydunas/>](http://www.pinigumuziejus.lt/lt/asmenybes-lietuviskuose-piniguose-vydunas/)
22. 10 menininkai, kuriantys pinigus [straipsnis], [Interaktyvus], [žiūrėta 2019 11 11]. Prieiga per internetą: <[https://lt.freekaamal.net/post/1736130/>](https://lt.freekaamal.net/post/1736130/)
23. Kur popieriniai pinigai [straipsnis], [Interaktyvus], [žiūrėta 2019 11 11]. Prieiga per internetą: <[https://lt.freekaamal.net/post/1371182/>](https://lt.freekaamal.net/post/1371182/)
24. Šeši labiausiai neįprasti ir banknotai istorijoje <[https://lt.freekaamal.net/post/1772556/>](https://lt.freekaamal.net/post/1772556/)
25. Keisčiausias pinigai <[https://lt.freekaamal.net/post/1829028/>](https://lt.freekaamal.net/post/1829028/)
26. (2019) Litų banknotai. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 11 11]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/litu-banknotai>>
27. (2015) Parduodamas doleriais grįstas menas; LRT TELEVIZIJOS laida „Labas rytas, Lietuva“, [interaktyvus], [žiūrėta 2019 12 14]. Prieiga per internetą:

<<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/104929/parduodamas-doleriais-gristas-menas>>

28. (2011) Menas iš pinigų [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą: < <https://lol.tv3.lt/lol/menas-is-pinigu-id48801>>
29. (2017) Pinigai – geriausi laiko metraštininkai [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 12 14]. Prieiga per internetą: <<http://gintarinesvajone.lt/2017/12/07/pinigai-geriausi-laiko-metrastininkai/>>
30. (2018) Kaip A. Varnas litus kūrė [straipsnis], [interaktyvus], [žiūrėta 2019 09 14]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-01-17-kaip-a-varnas-litus-kure/167865>
31. (2012)<http://rokiskis.popo.lt/2012/07/06/valiutos-stabilumas-lietuvoje-pinigu-istorija/>
32. (2010) Banknotas [interaktyvus], [žiūrėta 2019 12 14]. Prieiga per internetą: <<https://lietuvosbanknotaiweeblycom/scaronimto-lit371-banknotas.html>>

PRIEDAI

